

Identifying Components and Challenges of Placemaking in Urban Space Development within Informal Settlements:

A Case Study of Golshen Park, Sefid Khak Neighborhood, Tehran

Faezeh Mohammadi Sheshkal

PhD Candidate, Department of Urban Planning,
Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Mohammad Shaikhi –

Associate Professor, Department of Urban
Planning, Allameh Tabataba'i University, Tehran,
Iran.

Abstract

Informal settlements often suffer from poor urban space quality due to inadequate planning and disregard for resident needs. This deficiency presents significant challenges across health, safety, economic, and environmental domains. Placemaking, an innovative approach to urban space design and management, offers a potential solution for enhancing quality of life within these contexts. This research employs a qualitative case study methodology with an interpretive approach to investigate placemaking within Golshen Park, Sefid Khak Neighborhood, Tehran. Data collection involved in-depth and semi-structured interviews with academic experts, facilitation office heads, and urban managers, supplemented by observational data. Participants were selected through snowball sampling. The study utilized meta-synthesis to identify core placemaking components and subsequently explored associated challenges. Data analysis, conducted using MAXQDA software, involved coding based on managerial, social, economic, and physical dimensions. Findings reveal placemaking as a time-intensive, participatory process demanding inter-stakeholder coordination, robust infrastructure, and informed understanding of placemaking benefits among both officials and the local community. Key challenges include securing financial resources and fostering trust among stakeholders. This research provides valuable insights for urban managers and facilitation offices seeking to enhance urban space quality within informal settlements.

Keywords: Placemaking, urban space, informal settlement, Sefid Khak neighborhood.

* Corresponding Author: samin.5005@yahoo.com

How to Cite: Sheshkal, F; Shaikhi, M. (2025). Identifying Components and Challenges of Placemaking in Urban Space Development within Informal Settlements: A Case Study of Golshen Park, Sefid Khak Neighborhood, Tehran, *Journal Urban and Regional Development Planning*, 10(32). 1-48.

1. Introduction

The world is experiencing a rapid urbanization. Informal settlements are becoming more common, especially in developing countries. These settlements lack basic amenities and have poor living conditions. Placemaking is a process that can be used to improve these settlements. It involves creating a sense of community and identity in a place. This can be done by creating public spaces and improving the overall environment. This research focuses on the challenges of placemaking in informal settlements. It looks at a specific case study of Golshan Park in the Khaksefid neighborhood of Tehran. The goal of the research is to identify the challenges and opportunities of placemaking in this area. The research will use this information to develop solutions that can improve the quality of life for residents. This research is important because it can help to improve the lives of people living in informal settlements. It can also help to develop new and innovative approaches to placemaking. Therefore, based on the aforementioned objectives, the primary research questions can be formulated as follows:

Research Question(s)

What are the key components of placemaking in informal settlements?

What challenges are there in the process of placemaking in informal settlements?

2. Literature Review

Public spaces play a crucial role in enhancing quality of life and fostering social and economic development. However, in informal settlements, they often face numerous infrastructural and structural challenges. The theory of placemaking, a comprehensive and participatory approach, can serve as a powerful tool for developing these spaces. Since the 1960s, there has been a growing emphasis on human-centered urban design and social experiences, shifting away from car-centric approaches. Researchers such as Lynch, Jacobs, and Schulz expanded on the concept of place. Placemaking emerged as a new approach in the early 1990s, focusing on enhancing sustainable public spaces and fostering social activities. The Project for Public Spaces (PPS) has identified four key criteria for successful public spaces: accessibility, comfort, activity, and social interaction. In informal settlements, these spaces are flexible and diverse, requiring placemaking to create healthy public spaces and stimulate economic development. The United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat) has recognized

the potential of placemaking to address social needs and promote economic development.

3. Methodology

This research employed an interpretive, qualitative case study approach. The study is both analytical and descriptive. To answer the first research question regarding the components of placemaking in informal settlements, a mixed-methods approach was used for data collection and analysis. To address the second question concerning the challenges of the placemaking process in informal settlements, a survey method was employed, using interviews as a data collection tool. The data were analyzed using the MAXQDA software. The diagram below illustrates the research process based on the research questions and objectives.

4. Results

4.1. To answer the first research question, a qualitative meta-synthesis approach was employed. The findings indicated that placemaking in informal settlements requires an integrated consideration of four dimensions: physical, social, economic, and managerial. A holistic and integrated approach is essential, avoiding fragmented and isolated actions. All dimensions and components of placemaking are interconnected and interdependent, much like links in a chain. The absence of any one component can compromise the overall integrity of the placemaking process. A bidirectional and direct relationship exists between placemaking and quality of life. This research recommends the use of a placemaking approach in developing urban spaces within informal settlements. This approach is crucial as it relies on community assets and skills. Consequently, a better understanding of these areas can lead to more effective development projects. Subsequently, we delve into the challenges of placemaking in informal settlements to address the second research question.

4.2. To answer the second research question, The consensus among interviewees revealed that the managerial and institutional factor, with 13 codes, followed by the social and cultural factor with 5 codes, the economic factor with 3 codes, and the physical factor with 1 code, received the most emphasis from experts. However, the most frequent codes were "lack of participation and trust among residents", "lack of knowledge and expertise among urban managers", "conflicts among stakeholders, identity crisis in the locality, and differences in priorities", and "preserving achievements from

various desires and interventions". These codes were found to be particularly influential in identifying the challenges of placemaking in the informal settlement of Khaksaray neighborhood, Tehran. The following diagram presents the final output of each category and code.

5. Discussion and Conclusion

Placemaking is a time-consuming and participatory process that involves activities such as stakeholder engagement, context analysis, and consensus building. This process requires significant community involvement and effort to safeguard project objectives from external influences and interventions. The lack of suitable infrastructure for placemaking, coupled with the social and cultural complexities of informal settlements, and the absence of coordination among stakeholders, pose significant challenges. Moreover, the novelty of placemaking and a limited understanding of its benefits among government officials, local representatives, and even some experts present additional obstacles. Consequently, communicating ideas to residents and garnering their support demands a range of skills, primarily achieved through trust-building, which is arguably the most challenging aspect of implementing placemaking initiatives. Furthermore, securing financial resources for both initial investments and ongoing maintenance and operations remains a substantial challenge in the placemaking process.

Acknowledgments

The authors extend their heartfelt gratitude to all individuals who contributed by responding to the questionnaire, providing valuable insights and assistance.

Keywords: placemaking, informal settlements, public spaces, quality of life, urban space development, social participation, community engagement, sustainable development, challenges in placemaking, Golshan Park

شناسایی مؤلفه‌ها و چالش‌های مکان‌سازی جهت توسعه فضاهای شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی (بوستان گلشن محله خاک سفید تهران)

دانشجوی دکتری رشته شهرسازی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران،
ایران.

فائزه محمدی ششکل

دانشیار گروه شهرسازی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

محمد شیخی *

چکیده

در بسیاری از سکونتگاه‌های غیررسمی، کیفیت فضاهای شهری به دلیل فقدان برنامه‌ریزی و توجه به نیازهای ساکنان، به شدت پایین است. این موضوع، چالش‌های متعددی را در زمینه‌های مختلف از جمله سلامت، امنیت، اقتصاد و محیط‌زیست به وجود می‌آورد. مکان‌سازی به عنوان رویکردی نوین در طراحی و مدیریت فضاهای شهری، می‌تواند به ارتقای کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی کمک کند. این تحقیق با رویکرد تفسیری و روش کیفی از نوع مطالعه موردی، به صورت تحلیلی - توصیفی صورت گرفته است. جامعه آماری شامل متخصصان دانشگاهی و سرپرستان دفاتر تسهیل‌گری و مدیران شهری بود که به صورت هدفمند از نوع گلوله‌برفی انتخاب شدند. ابتدا از روش فراترکیب برای شناسایی مؤلفه‌های مکان‌سازی استفاده شد و سپس چالش‌ها از طریق مشاهده و مصاحبه‌های عمیق و نیمه ساختاریافته با متخصصان بررسی شدند. تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA و کدگذاری بر اساس ابعاد مدیریتی، اجتماعی، اقتصادی و کالبدی انجام شد. نتایج نشان داد که مکان‌سازی فرایندی زمان‌بر و مشارکتی است که نیازمند هماهنگی بین ذی‌نفعان، زیرساخت‌های مناسب و درک مزایای مکان‌سازی به سبب جدید بودن موضوع، توسط مقامات و جامعه محلی است. همچنین تأمین منابع مالی و اعتمادسازی از چالش‌های اصلی این فرایند محسوب می‌شوند. یافته‌های این تحقیق می‌تواند به عنوان سند راهنما برای مدیران و دفاتر تسهیل‌گری جهت ارتقای کیفیت فضاهای شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی مورد استفاده قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: مکان‌سازی، فضای شهری، سکونتگاه غیررسمی، محله خاک سفید.

مقدمه

در سال ۲۰۰۸، نقطه عطفی در تاریخ به وقوع پیوست که نویدبخش ورود به یک دوره جدید شهری بود. برای اولین بار در تاریخ، نیمی از جمعیت جهان، یعنی حدود ۳٫۳ میلیارد نفر، در مناطق شهری زندگی می‌کردند. (Davis, 2006: 1; UN-Habitat, 2008: 11)

این روند شهرنشینی گسترده نه تنها در کلان‌شهرها، بلکه در «شهرهای طبقه دوم و مناطق کوچک‌تر شهری» نیز رخ می‌دهد. نرخ رشد شهری در کشورهای در حال توسعه به بالاترین سطح خود رسیده است، جایی که هر ماه به‌طور متوسط پنج میلیون نفر به جمعیت شهرنشینان افزوده می‌شود. (UN-Habitat, 2008: xi)

در این شهرها، توسعه غیررسمی به‌عنوان یک هنجار در نظر گرفته می‌شود و این امر به معنای افزایش سکونتگاه‌های غیررسمی یا زاغه‌هاست. برآوردها نشان می‌دهد که حدود یک میلیارد نفر یا یک‌سوم از جمعیت شهری جهان در این سکونتگاه‌های غیررسمی زندگی می‌کنند. (UN-Habitat, 2008: 90)

بر اساس گزارش سازمان اسکان بشر ملل متحد (UN-HABITAT, 2016)، از هر ۸ نفر، ۱ نفر در مناطق مسکونی غیررسمی زندگی می‌کند و این تعداد به سرعت در حال افزایش است. اگر اقدامی صورت نگیرد، جمعیت مناطق مسکونی غیررسمی تا سال ۲۰۳۰ به ۳ میلیارد نفر خواهد رسید. (UN-HABITAT, n.d)

در ایران نیز سکونتگاه‌های غیررسمی به‌عنوان یکی از مشکلات اصلی مطرح هستند. به‌طور کلی ویژگی‌های کلیدی که معمولاً به سکونتگاه‌های غیررسمی مرتبط است عبارت‌اند از: مالکیت نامنظم زمین، مسکن خودساخته، سطح پایین زیرساخت‌ها و ساکنان با درآمد کم می‌باشد و سکونتگاه‌های غیررسمی نه تنها به‌عنوان «مظهر استانداردهای ضعیف مسکن، فقدان خدمات اولیه و محرومیت از حقوق بشر، [بلکه] نشانه‌ای از جوامع شهری ناکارآمد تلقی می‌شوند که در آن نابرابری‌ها نه تنها تحمل می‌شوند، بلکه اجازه تشدید می‌دهند (UN-Habitat, 2006: ix).

این سکونتگاه‌ها به دلیل مسائل اقتصادی، اجتماعی و شهری، تأثیر منفی بر شهرنشینی و توسعه منطقه دارند. فضاها شهری در این مناطق اغلب آشفته، با برنامه‌ریزی و نگهداری ضعیف بوده و گاهی اوقات به‌طور کامل فاقد امکانات اساسی هستند که

استرس و فشار زیادی برای ساکنین این مناطق ایجاد می‌کند (PPS, 2012). از طرفی مکان‌سازی به‌عنوان ابزاری برای رفع نیازهای اجتماعی، توسعه اقتصادی و ایجاد زندگی ایمن در سکونتگاه‌های غیررسمی معرفی شده است. این رویکرد نقش مهمی در نوسازی و توسعه مجدد این مناطق ایفا می‌کند. توافق‌نامه بین برنامه اسکان بشر ملل متحد (UN-HABITAT) و PPS در سال ۲۰۱۱ بر استفاده از مکان‌سازی و فضاهای عمومی برای بهبود شهرها تأکید داشت. این برنامه‌ها باهدف ارتقای اجتماعی و زیست‌محیطی، راهکارهایی را برای توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی ارائه دادند (PPS, 2012; Lombard, 2014)؛ بنابراین مکان‌سازی در سکونتگاه‌های غیررسمی رویکردی مؤثر برای ارتقای کیفیت زندگی است که با مشارکت فعال شهروندان در طراحی و ایجاد فضاهای عمومی، می‌تواند فضاهای معناداری ایجاد کند. این فضاها با بهره‌گیری از راهبردهای مادی، گفتمانی و سیاسی، ضمن افزایش حس تعلق و هویت مکانی و امنیت، به ساکنان در مقاومت در برابر تهدیدات جابجایی کمک می‌کنند. مشارکت ساکنان در تمامی مراحل توسعه، تضمینی برای پایداری و موفقیت مداخلات است که امکان بهبود جنبه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی را با توجه به تنوع فرهنگی هر یک از این سکونتگاه‌ها فراهم می‌کند. در این زمینه، تفاوت میان مکان‌سازی و بازآفرینی شهری را می‌توان به این صورت بیان کرد؛ مکان‌سازی رویکردی است که از دل اجتماع برمی‌خیزد و به اجتماع بازمی‌گردد. برخلاف بازآفرینی که غالباً از بالا به پایین و با مقیاس بزرگ و کلان طراحی می‌شود، مکان‌سازی با تمرکز بر مقیاس خرد و میانی با توجه به جزئیات محلی از پایین به بالا و با مشارکت فعال ساکنان شکل می‌گیرد. این رویکرد نه تنها به بازسازی فیزیکی می‌انداشد، بلکه در پی بازسازی اجتماعی، روانی و هویتی فضا است.

باتوجه موارد بیان‌شده، تحقیق حاضر به‌طور خاص به چالش‌های مکان‌سازی در سکونتگاه‌های غیررسمی می‌پردازد، موضوعی که کمتر در پژوهش‌های پیشین موردبررسی قرار گرفته است. درحالی‌که بیشتر مقالات مرتبط با ایران به مباحث نوسازی، بهسازی و بازآفرینی شهری و شناسایی صرف چالش‌های سکونتگاه غیررسمی پرداخته‌اند، این تحقیق

نوآورانه به بررسی چالش‌ها و فرصت‌های مکان‌سازی به‌مثابه رویکردی جهت توسعه فضاهای عمومی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی می‌پردازد.

محلۀ خاک سفید پس از سال ۱۳۵۷ و در پی مهاجرت‌های گسترده از شهرستان‌ها به تهران و ساخت‌وسازهای غیرمجاز و بی‌برنامه شکل گرفت. این محلۀ به دلایلی مانند سطح سواد پایین، درآمد پایین ساکنان، شکل نامنظم کوچه‌ها و معابر و وجود برخی از انحرافات اجتماعی، به یکی از محلۀ‌های حاشیه‌نشین تهران تبدیل شده است. این محلۀ به لحاظ برخورداری از امکانات مناسب خدمات شهری در سطح پایینی قرار دارد (Pardaraz Consulting Engineers, 2008). از این منظر، می‌توان استدلال کرد که فرآیند مکان‌سازی در بوستان گلشن، به‌عنوان رویکردی نوین و جامع برای توسعه فضاهای عمومی، پتانسیل بالایی برای ارتقای کیفیت محیطی در محلۀ خاک سفید دارد.

در این پژوهش، ضرورت ایجاد یک فرایند یکپارچه به‌منظور دستیابی به دو هدف تحقیق ضروری است، هدف اول که شناسایی مؤلفه‌های مکان‌سازی و هدف دوم نیز، شناسایی چالش‌های موجود در فرایند مکان‌سازی سکونتگاه‌های غیررسمی و ارائه راه‌حل‌های مناسب برای بهبود کیفیت زندگی ساکنین محلۀ خاک سفید، موردنیاز است؛ بنابراین با توجه به‌اهداف بالا می‌توان سؤالات اصلی پژوهش را به این گونه مطرح کرد:

سؤال اول: مؤلفه‌های کلیدی مکان‌سازی در سکونتگاه‌های غیررسمی کدام‌اند؟

سؤال دوم: چه چالش‌هایی در فرایند مکان‌سازی سکونتگاه‌های غیررسمی وجود

دارد؟

با توجه به‌اهمیت موضوع و تأثیرات گسترده آن بر کیفیت زندگی ساکنان، این تحقیق می‌تواند به محققان و نهادهای مرتبط با طراحی و مکان‌سازی سکونتگاه‌های غیررسمی کمک کند تا راه‌حل‌های عملی مناسبی برای حل چالش‌های موجود در این نوع سکونتگاه‌ها پیدا کنند.

پیشینه پژوهش

ابتدا به بررسی چندین مقاله و پژوهش مرتبط در زمینه مکان‌سازی در ایران و سایر کشورها پرداخته می‌شود. لومبارد^۱ در مقاله‌ای در سال ۲۰۱۴ با عنوان "Constructing Ordinary Places: Place-making in Urban Informal Settlements in Mexico" به بررسی فرایند مکان‌سازی در محله‌های غیررسمی مکزیک می‌پردازد و نشان می‌دهد که ساکنان با مشارکت فعال خود در ساخت و تفسیر مکان‌ها، نگاهی جدید به بازنگری سکونتگاه‌های غیررسمی ارائه می‌دهند، بدین ترتیب تحقیق بر اهمیت مشارکت ساکنان در ایجاد و شکل‌دهی مکان‌ها تأکید دارد (Lombard, 2014). در سال ۲۰۲۳ کمالی‌پور^۲ در مقاله به نام "Shaping Public Space in Informal Settlements: A Case Study" به بررسی چالش‌های شکل‌گیری فضای عمومی در سکونتگاه‌های غیررسمی مدلین، کلمبیا پرداخته و نشان می‌دهد که فضای عمومی در این مناطق به صورت «ناتمام»^۳ و انعطاف‌پذیر باقی می‌ماند که امکان سازگاری با نیازهای مختلف را فراهم می‌آورد (Kamalipour, 2023). در میان پژوهش‌ها و مقالات در ایران نیز می‌توان به پژوهش‌ها در سال ۱۳۹۶ که با عنوان «دانش و کنش زنان در مکان‌سازی: مرور دو تجربه» اشاره کرد که در این پژوهش با بررسی نقش زنان در دو سکونتگاه خودساخته (محله لشگرآباد اهواز و پارک دوهزاره بندرعباس)، نشان می‌دهد که حضور و نظارت مستمر زنان و کودکان در حفظ و نگهداری فضاها مؤثر بوده است. زنان نقش مهمی در حفظ و نگهداری فضاها در شرایط محدودیت منابع ایفا می‌کنند (Pazhoutan, 2017).

مبانی نظری

فضاهای عمومی به عنوان یکی از مؤلفه‌های کلیدی در شهرنشینی، نقشی حیاتی در ایجاد ارتباطات اجتماعی، بهبود کیفیت زندگی و توسعه اقتصادی جوامع ایفا می‌کنند. با این حال،

1. Lombard
2. Kamalipour
3. "unfinished"

در سکونتگاه‌های غیررسمی که از نظر ساختاری و زیرساختی با چالش‌های متعددی مواجه هستند، ایجاد و بهبود فضاهای عمومی با موانع بسیاری روبرو است. نظریه مکان‌سازی^۱ به‌عنوان یک رویکرد جامع و مشارکتی، می‌تواند به‌عنوان ابزاری مؤثر برای توسعه فضاهای عمومی در این مناطق به کار گرفته شود. تحقیقات بلندمدت غنی در زمینه مکان‌شناسی شهری، از دهه ۱۹۶۰ میلادی نشان‌دهنده نیاز به تحول در طراحی شهری به‌منظور تمرکز بر مقیاس انسانی و تعاملات اجتماعی به‌جای طراحی خودرو محور و نتایج مدرنیسم است. این تحول، با تغییر تمرکز طراحی شهری از ساختمان‌ها به فضاهای باز عمومی و ارتقای کیفیت مکان‌ها از دیدگاه کاربران شهری به‌عنوان هدف اصلی همراه بود. کرمونا نیز در تعریف خود از طراحی شهری، آن را فرایند ساخت مکان‌های بهتر برای مردم تعریف کرده است (Krause, 2014). در دهه ۱۹۶۰، نظریه‌های لینچ (۱۹۶۰) و جیکوبز (۱۹۶۱) مفهوم مکان را شکل دادند و بعدها توسط محققانی مانند شولتز (۱۹۷۶)، ادوارد رلف (۱۹۶۷)، داندل اپلیارد و آلن جیکوبز (۱۹۸۷)، پیتروچانان (۱۹۸۷) و فرانسیس تیبالدز (۱۹۲۲) گسترش یافت. در این دوره، پارادایم مسلط طراحی شهری از «فضا» به «مکان» تحول یافت و توجه به تجربه انسانی فضای شهری و ابعاد ادراکی آن، مشارکت شهروندان و نیازهای گوناگون گروه‌های مختلف جمعیتی نیز در دستور کار قرار گرفت (Golkar, 2003).

از اوایل دهه ۹۰ میلادی، مکان‌سازی به‌عنوان رهیافتی جدید در طراحی شهری معرفی شد. این رویکرد به دنبال ارتقای نقش مکان‌های عمومی پایدار با هویت خاص و مطابق با نیازها و خواسته‌های انسان است و شامل فعالیت‌های اجتماعی در جوامع محلی می‌شود (Bonakdar and Gharai, 2011). در این دوره، مکان‌سازی نه تنها به مطالعه مکان‌های منفرد محدود نمی‌شود؛ بلکه به‌عنوان یک سند طراحی شهری با عنوان «چارچوب مکان‌سازی» در مقیاسی فراتر از یک فضای شهری در تجارب جهانی دیده می‌شود. در تعاریف اولیه، مکان‌سازی به‌عنوان راهی برای تحویل مکان‌ها معرفی شده است. شیلی و

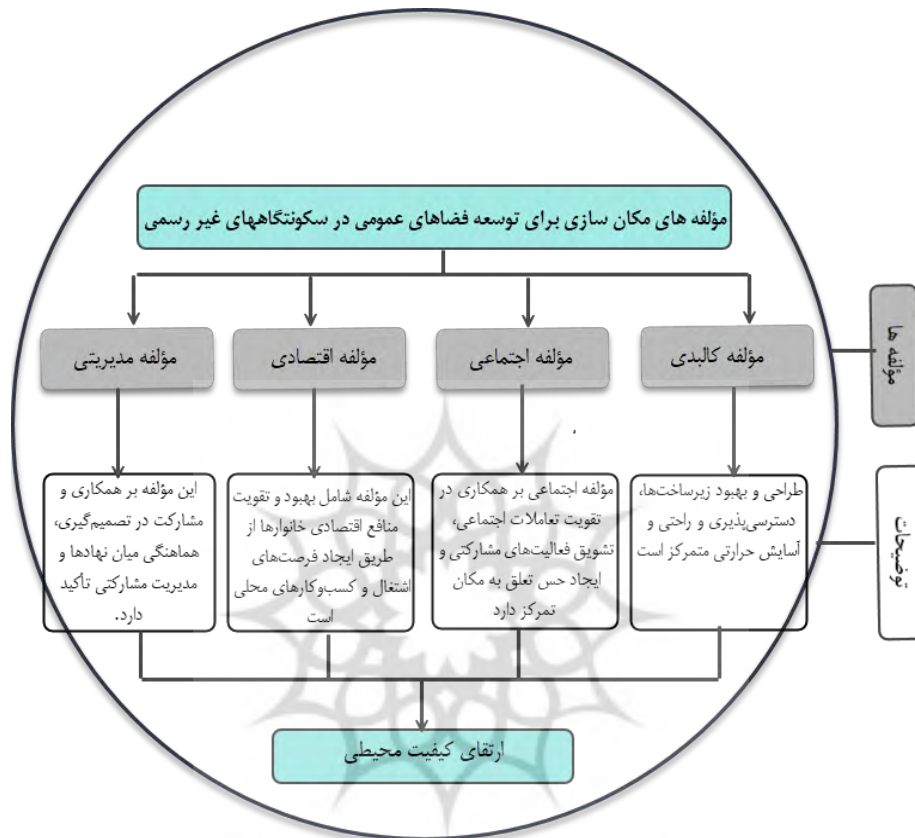
اشنكلوت (۱۹۹۵) تأکید دارند که مکان‌سازی باید در دل فعالیت‌ها و اجتماعات زندگی روزمره تمرین شود و بر اهمیت مشارکت مردم در فعالیت‌ها تأکید دارند. (Krause, 2014) مکان‌سازی را می‌توان به ۴ بعد تقسیم نمود که شامل مکان‌سازی استاندارد، مکان‌سازی راهبردی، مکان‌سازی تاکتیکی، مکان‌سازی خلاق می‌باشد (Wyckoff, 2014; DeBrito & Richards, 2017).

نهاد^۱ PPS با ارزیابی هزاران مکان عمومی در سراسر جهان، چهار معیار اصلی برای موفقیت یک مکان عمومی را تعریف کرده است؛ دسترس‌پذیری و پیوستگی، راحتی و تصویرذهنی خوب، کنش‌پذیری و کارکردپذیری و معاشرت‌پذیری می‌باشد. این معیارها بیانگر ویژگی‌هایی هستند که باعث می‌شوند مردم به‌طور فعال از فضاهای عمومی استفاده کنند و با آن‌ها ارتباط برقرار کنند. (Abd El Gawad et al. 2019; Council, M. P., 2008; PPS, 2018).

با توجه به اینکه مؤلفه‌های مکان‌سازی در سکونتگاه‌های غیررسمی عمدتاً به نیازهای پایه‌ای و تعاملات اجتماعی محلی وابسته هستند و با چالش‌هایی نظیر کمبود زیرساخت، محدودیت‌های حقوقی و منابع اقتصادی مواجه‌اند. در مقابل مؤلفه‌های مکان‌سازی در سکونتگاه‌های رسمی با استفاده از طراحی اصولی، سرمایه‌گذاری کلان و زیرساخت‌های پیشرفته، امکان تحقق مکان‌سازی مطلوب‌تر و پایدارتر را فراهم می‌کنند.

ابعاد مکان‌سازی را می‌توان در چهار حوزه کلیدی تقسیم‌بندی کرد که شامل ابعاد اجتماعی، مدیریتی، اقتصادی و کالبدی است که مؤلفه‌ها و زیرمقولات مکان‌سازی به تفصیل در جدول (۵) استخراج شده‌اند. باین حال، در ادامه، شکل ۱ مدل مفهومی پژوهش با توجه به ابعاد مکان‌سازی بازتعریف و تقسیم‌بندی می‌شود.

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

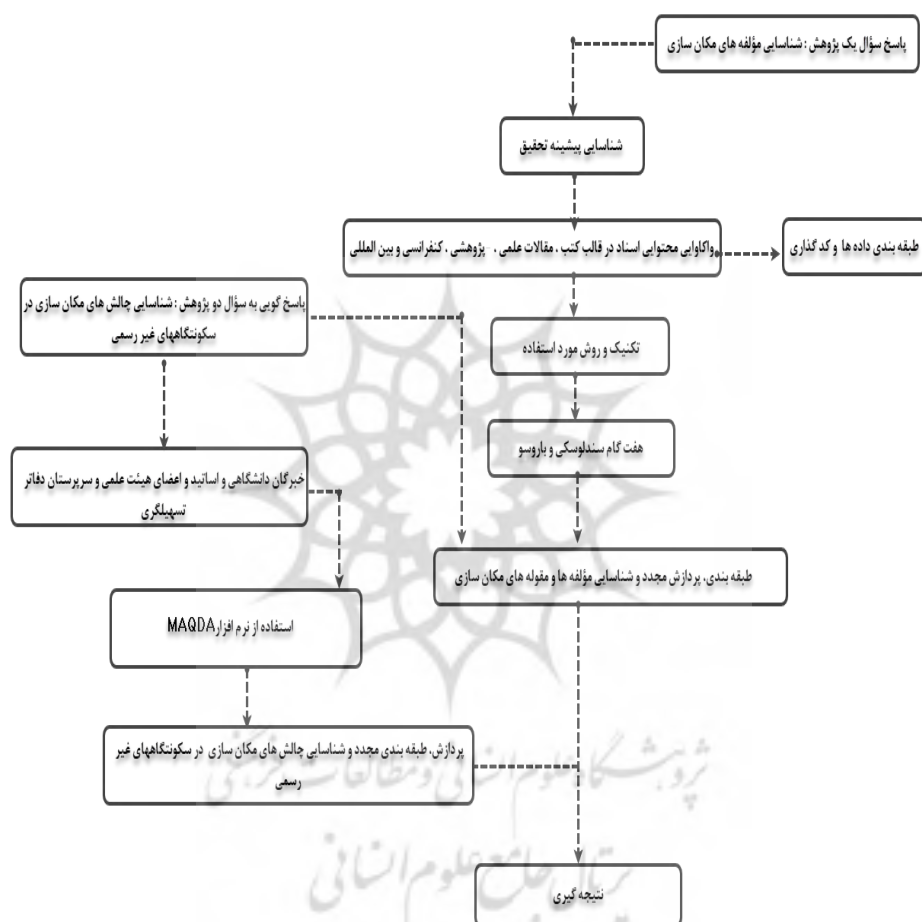
روش

این پژوهش با استفاده از رویکرد تفسیری و با روش کیفی از نوع مطالعه موردی انجام شده است. انجام این پژوهش، تحلیلی - توصیفی است. جهت پاسخگویی به سؤال یک تحقیق مبنی بر اینکه مؤلفه‌های مکان‌سازی در سکونتگاه‌های غیررسمی از طریق روش فراترکیب برای جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها استفاده گردید و جهت پاسخگویی به سؤال دوم مبنی بر چالش‌های فرایند مکان‌سازی در سکونتگاه غیررسمی، سپس با استفاده از ابزار مصاحبه جمع‌آوری اطلاعات انجام شد و با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودا اطلاعات مورد

شناسایی مؤلفه‌ها و چالش‌های مکان‌سازی جهت توسعه فضاهای...؛ محمدی ششکل و شیخی | ۱۳

تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نمودار زیر فرایند تحقیق را بر اساس سؤالات و اهداف پژوهش را نشان می‌دهد.

شکل ۲: روند پژوهشی مقاله در جهت پاسخ به سؤالات تحقیق

یافته‌ها

فرا ترکیبی^۱ از مؤلفه‌های مکان‌سازی در سکونت‌گاهی غیررسمی

فرا ترکیب (QMS, QRS) و یا متا سستز کیفی روشی برای تجزیه و تحلیل مطالعات کیفی موجود برای تولید بینش‌های جدید است. یکی از اهداف متعدد فرا - ترکیب‌ها، درک دانش موجود است (Atkins et al, 2008). حاصل فرا - ترکیب می‌تواند شامل موارد زیر باشد:

(۱) ایجاد نظریه‌های جدید (۲) توسعه مدل‌های مفهومی (۳) شناسایی شکاف‌های پژوهشی (۴) گسترش عمق درک از دانش موجود (۵) ارائه شواهد برای وضعیت فعلی دانش و غیره (Ludvigsen et al, 2016). سندلوسکی و باروسو^۱ در سال ۲۰۰۷ الگوی ۷ مرحله‌ای برای انجام روش فرا ترکیب ارائه دادند. آن‌ها ایده‌های مفصلی را در زمینه جست‌وجوی جامع ادبیات، تکنیک‌ها و مفاهیم تجزیه و تحلیل و خروجی فرا ترکیب پیشنهاد کردند. این مدل صریح‌ترین روش از نظر رویکرد به ترکیب است. محققان معتقدند دستورالعمل‌های سندلوسکی و باروسو به ترکیب معتبر مطالعات آن‌ها کمک کرده است (Ludvigsen et al, 2016). این مدل شامل موارد زیر است:

شکل ۳: مراحل فرا ترکیب بر اساس الگوی هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو

مراحل اجرای روش فرا ترکیب:

مراحل اجرای روش فرا ترکیب با این الگو به شرح زیر است:

مرحله اول: تنظیم سؤال پژوهش. برای تنظیم سؤال پژوهش از شاخص چه چیزی، چه کسی، چه زمانی و چگونه به شرح جدول زیر استفاده می‌شود.

1. Sandelowski & Barroso

جدول ۱: سؤالات پژوهش

شاخص‌ها	سؤالات پژوهش	پاسخ‌ها
چه چیزی؟	مؤلفه‌های مؤثر مکان‌سازی در سکونتگاه غیررسمی چیست؟	شناسایی عوامل از طریق پیشینه پژوهش
چه کسی؟ (جامعه مورد مطالعه)	جامعه مورد مطالعه برای دستیابی به این عوامل چیست؟	پایگاه داده و مجلات علمی قابل استناد
چه زمانی؟ (محدوده زمانی)	منابع چه دوره زمانی بررسی و جست‌وجو شدند؟	بازه زمانی ۲۰۲۴-۲۰۱۰
چگونه؟ (روش‌های گردآوری داده)	داده‌های پژوهش چگونه جمع‌آوری شدند؟	استفاده از داده‌های ثانویه تحقیقات علمی

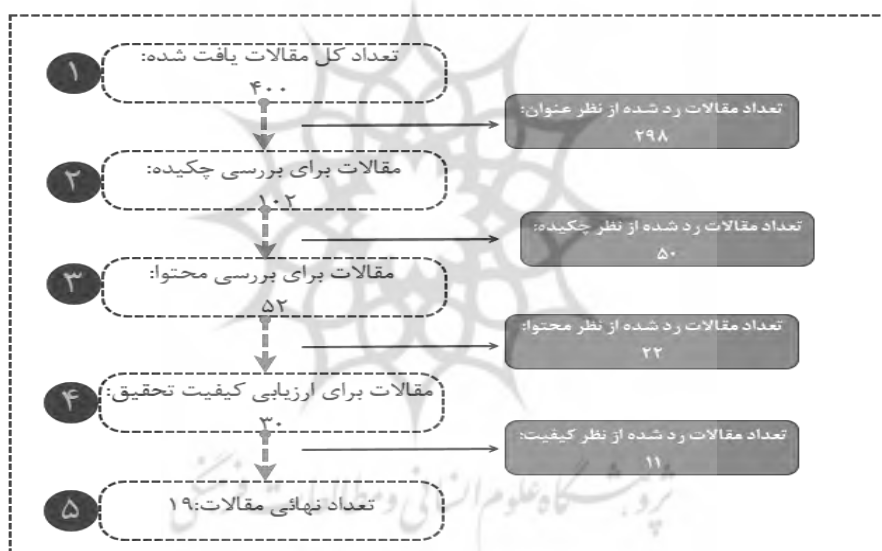
مرحله دوم: بررسی نظام‌مند متون از طریق پایگاه‌های اطلاعاتی. در مرحله دوم فرایند فراترکیب به جست‌وجوی نظام‌مند پژوهش‌های مرتبط باهدف تعیین اسناد معتبر و مرتبط در بازه زمانی ۲۰۲۳-۲۰۰۰ پرداخته می‌شود. مقالات مرتبط علمی، مقالات همایشی و کتاب از طریق موتورهای جست‌وجو و پایگاه اطلاعاتی web of science و Scopus انجام شد. به‌منظور شناسایی و دستیابی به این پژوهش‌ها، کلیدواژگان متعددی در فضای پایگاه‌های معتبر علمی مورد جست‌وجو قرار گرفتند. مهم‌ترین و پرکاربردترین آن‌ها در زبان فارسی عبارت انداز «مکان‌سازی»، «سکونتگاه غیررسمی» در زبان انگلیسی نیز کلیدواژگان "place making" و "informal settlement" مورد جست‌وجو قرار گرفتند و تعداد ۴۰۰ اسناد مرتبط یافت شد.

مرحله سوم: جست‌وجو و انتخاب متون مناسب (بازبینی و غربالگری): در این مرحله و در هر بازبینی تعدادی از مقالات حذف شد. در این مرحله، پژوهشگران، منابع به‌دست‌آمده از مرحله قبل، به‌منظور انتخاب مناسب‌ترین متون، مورد بازبینی قرار گرفته به بررسی مقالات پرداخته و در هر مرحله از بازبینی، تعدادی از آن‌ها را حذف نموده‌اند. چکیده مقالات مورد ارزیابی قرار گرفت و بدین ترتیب مقالاتی که چکیده آن‌ها مرتبط تشخیص داده شدند، به‌طور کامل مورد مطالعه و بازبینی قرارگرفتند و

مواردی که از نظر محققان معتبر و مورد تأیید بوده‌اند، انتخاب شدند. تعداد کل اسناد منتخب ۳۰ عدد است که این تعداد به روش کسپ (ابزار مهارت‌های ارزیابی حیاتی) (casp: critical Appraisal Skills Program) مورد ارزیابی قرار گرفتند.

برای هر مقاله بر اساس ملاک‌های مورد نظر و مطابق با مقیاس امتیازی روییک، امتیاز در نظر گرفته شد. مقاله‌های عالی (۵۰ به بالا)، خیلی خوب (۴۱-۵۰)، خوب (۳۱-۴۰)، متوسط (۲۱-۳۰)، ضعیف (۱۱-۲۰) امتیاز. امتیاز کمتر از ۳۱ حذف شدند. پس از غربالگری، ۱۲ سند در فرایند فراترکیب وارد شدند. این فرایند در شکل زیر نشان داده شد.

شکل ۴: فرایند جست‌وجو و انتخاب نهایی مقالات

مطالعات صورت گرفته در مقالات انگلیسی بین بازه زمانی ۲۰۰۰-۲۰۲۴ قرار دارند. بیشترین مطالعات منتخب این پژوهش مربوط به بازه زمانی ۲۰۱۶-۲۰۲۴ است. بدین ترتیب اگر دوره‌های زمانی را به سه دره تقسیم شود. دوره اول یعنی بین سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۱۰ با ۲ مورد سند مرتبط ۱۶,۶ درصد است. سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۱۶ دارای ۲ مورد سند است و در نهایت دوره سوم بین سال‌های ۲۰۱۶-۲۰۲۴ نیز دارای هشت مورد سند مرتبط بوده که

شناسایی مؤلفه‌ها و چالش‌های مکان‌سازی جهت توسعه فضاهای...؛ محمدی شکل و شیخی | ۱۷

درصد ۶۶ درصد است، در این بین سهم مقالات پژوهشی و علمی ۹ سند بوده است، سهم کتاب ۲ سند در نهایت سهم مقاله کنفرانسی و بین‌المللی نیز ۱ سند است. مطالعات مربوط به منابع فارسی نیز ۷ سند است که از این بین، ۴ سند حداثی بین ۱۳۹۰-۱۳۹۵، ۳ سند نیز در ۱۳۹۵-۱۴۰۱ می‌باشد. از این تعداد ۴ مقاله علمی-پژوهشی، یک کتاب، یک پایان‌نامه، یک مقاله کنفرانسی می‌باشد.

جدول ۲: توزیع پژوهش‌ها بر اساس دوره‌های زمانی و نوع مقاله‌های خارجی و ایرانی

منابع خارجی							
پوشش زمانی	سال	درصد	فراوانی	قالب پژوهشی	نوع مأخذ	درصد	فراوانی
	۲۰۱۰-۲۰۰۰	۱۶,۶	۲		مقاله پژوهشی	۹	۷۵
	۲۰۱۶-۲۰۱۰	۱۶,۶	۲		کتاب	۲	۱۶,۶
	۲۰۲۴-۲۰۱۶	۶۶,۶	۸		مقاله بین‌المللی کنفرانسی	۱	۸,۳۳
	مجموع	۱۰۰	۱۲		مجموع	۱۲	۱۰۰
منابع ایرانی							
پوشش زمانی	۱۳۹۵-۱۳۹۰	۵۷,۱۴	۴	قالب پژوهشی	مقاله پژوهشی	۴	۵۷,۱۴
	۱۴۰۱-۱۳۹۵	۴۲,۸۵	۳		کتاب	۱	۱۴,۲۸
	مجموع	۱۰۰	۷		مقاله کنفرانسی	۱	۱۴,۲۸
					پایان‌نامه	۱	۱۴,۲۸
					مجموع	۷	۱۰۰

جدول ۳: مشخصات مقالات نهائی استخراج شده در پژوهش

ردیف	عنوان مطالعه	نوع مقاله	سال	نام مجله/کنفرانس بین‌المللی/کتاب	نمونه مطالعاتی
۱	ارزیابی اثربخشی برنامه‌های بازآفرینی شهری پایدار بر ارتقای کیفیت زندگی ساکنان	مقاله علمی-پژوهشی	(پویان و کارگر) ۱۴۰۱	مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های	رشت

ردیف	عنوان مطالعه	نوع مقاله	سال	نام مجله/کنفرانس بین‌المللی/کتاب	نمونه مطالعاتی
	سکونتگاه‌های غیررسمی (مورد مطالعه: شهر رشت)			انسانی	
۲	تبیین چارچوب مفهومی - تحلیلی مکان‌سازی با تأکید بر پیوند مکان‌ها در بافت قدیم و میانی شهر مشهد	مقاله علمی - پژوهشی	(ابراهیم پور و استادی) ۱۴۰۰	معماری و شهرسازی آرمان‌شهر	مشهد
۳	سنجش کیفیت فضای شهری بر اساس معیارهای مکان‌سازی با تأکید بر کیفیت دسترسی (مطالعه موردی: میدان عتیق اصفهان)	مقاله علمی پژوهشی	(مهوری و دیگران) ۱۳۹۹	مطالعات شهری	اصفهان
۴	شاخص‌های تعریف و تعیین سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران	مقاله علمی - پژوهشی	(ایراندوست و دیگران) ۱۳۹۳	مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای	-
۵	شکل‌گیری فضا در شهرها: بررسی مفهومی رویکردهای نظری به نحوه شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی	کتاب	۱۳۹۴	مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران	-
۶	سنجش کیفیت محیط شهری منطقه چهار شهرداری تهران (بررسی مقایسه‌ای محله‌های نارمک و خاک‌سفید)	پایان‌نامه	محمودی (۱۳۹۰)	دانشگاه خوارزمی	تهران
۷	بررسی جایگاه مشارکت مردمی در توانمندسازی و بهسازی سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی)	کنفرانسی	گل فرامزی و دیگران (۱۳۹۵)	پژوهش‌های نوین در مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی	گلستان

ردیف	عنوان مطالعه	نوع مقاله	سال	نام مجله/کنفرانس بین‌المللی/کتاب	نمونه مطالعاتی
	شهر گلستان، محله میمنت‌آباد حاشیه رودخانه (شادچای)				
۸	Constructing ordinary places: Place-making in urban informal settlements in Mexico	مقاله علمی	Melanie Lombard (2014)	progress-in- planning	Mexico
۹	Analysing the Sustainability Challenges of Informal Urban Settlements: The Case of Chibolya in Lusaka Zambia	مقاله علمی	Mwamba (2020)	Journal of sustainable development	Chibolya in Lusaka Zambia
۱۰	Shaping Public Space in Informal Settlements: A Case Study	مقاله علمی	Kamalipour (2023)	sustainability	مدلین (کلمبیا)
۱۱	We Closed Down Mpape on the Judgement Day”: Resistance and Place-Making in Urban Informal Settlements in Abuja, Nigeria	مقاله علمی	Ismail (2023)	URBAN FORUM	Abuja, Nigeria
۱۲	Place-Making as an Approach to Develop Informal Housing Area's Urban Spaces	مقاله علمی	Mehanna (2022)	ACE Architecture, City and Environment	طنطا، مصر
۱۳	Place-making: Toward a place-aware community practice agenda	مقاله علمی	Shwartz-Ziv, & (2022)Strier	The British Journal of Social Work	Agenda
۱۴	Informality and Responding to the Challenges of Informal Settlements	کتاب	Suhartini, Paul Jones (2023)	Beyond the Informa	-

ردیف	عنوان مطالعه	نوع مقاله	سال	نام مجله/کنفرانس بین‌المللی/کتاب	نمونه مطالعاتی
۱۵	place-making and its implications for social value: a comparison study of two urban squares in london	مقاله همایشی	ALZAHRANI, BORSI & JARMAN (2016)	Department of Architecture and Built Environment, University of Nottingham	LONDON
۱۶	Loose Space Possibility and Diversity in Urban Life	کتاب	Franck, Stevens (2006)	(Routledge)	-
۱۷	Upgrading Housing Settlements in Developing Countries: The Impact of Existing Physical Conditions	مقاله علمی	(2001)Vinit Mukhija	Cities	بمبئی
۱۸	Improvising Places: The Fluidity of Space in Informal Settlements	مقاله علمی	Hesam Kamalipour (2020)	Sustainability	Pune, India
۱۹	visual impressions and interventions in non-place spaces within maqboolpura: a case study of an informal settlement in amritsar	مقاله علمی	Harpreet Singh (2024)	ShodhKosh: Journal of Visual and Performing Arts	-

مأخذ: نگارندگان

مرحله چهارم: استخراج اطلاعات از مقالات نهائی و کدگذاری متون:

در روش فراترکیب، به‌طور پیوسته مقالات منتخب به‌منظور دستیابی به یافته‌های درون محتوایی مرور می‌شوند. پس از گزینش اسناد و منابع نهائی، نوبت به استخراج اطلاعات از متون مقالات منتخب است. اسامی نویسندگان همراه سال انتشار و نیز کدهای مربوط به مقالات به‌عنوان اطلاعات از منابع منتخب استخراج می‌شوند. متون موردنظر بر اساس سؤال اول پژوهش مبنی بر شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار کدگذاری شدند که در جدول (۳) نمونه‌ای از کدهای اختصاص داده‌شده به هر یک از مقالات نشان داده شده است.

جدول ۴: نمونه کدهای اختصاص داده‌شده با توجه بهمتن هر سند

مقاله موردنظر	کدهای اولیه
Mwamba	رضایت از محیط، فضاهای عمومی، نزدیکی به مرکز تجاری شهر، نوع مالکیت، وضعیت امنیت تصدی، وضعیت زیرساختی، وضعیت امنیت، وضعیت امکانات تفریحی و فراغتی، میزان دسترسی به آب آشامیدنی، تأمین آب شرب، وضعیت دفع زباله و فاضلاب، دسترسی‌پذیری انرژی، وضعیت مدیریت زباله، وضعیت کیفیت واحدهای مسکونی، وضعیت درآمدزایی، وضعیت اشتغال، وضعیت خرده‌فروشی کوچک
Lombard	تبعیض، وضعیت زیرساختی، وضعیت مسکن، وضعیت خدمات اساسی، دلبستگی مکانی، هویت مکانی، غنای حسی، امنیت فردی، وضعیت فرهنگی، همبستگی، وضعیت فقر، روابط بین دولت و جامعه، ارتباط عاطفی بین مردم و فضا، نوع مالکیت، وضعیت مشارکت ساکنان، توزیع درآمد، ضریب جینی، وضعیت قوانین، وضعیت معابر، خوداشتغالی، غیررسمی بودن، انزوای اجتماعی، ناهنجاری اجتماعی، تنوع اجتماعی، تمیزی خیابان، فضاهای عمومی، مذهب و فعالیت‌های مذهبی، تنوع مسکن، سبک معماری
Shwartz-Ziv Strier &	شکل‌دادن به معانی قومی - فرهنگی مکان، مدیریت معنای فضا در روابط قدرت، بازسازی معنای متضاد فضا و چارچوب‌بندی تاریخ مکان
Kamalipour	ساختمان‌های غیررسمی، شبکه‌های دسترسی شبه رسمی، تراکم عمودی، دانه‌بندی قطعات، اختلاط کاربری، فضاهای عمومی، زیباسازی منظر، مهاجران، روابط اجتماعی، نیازهای ساکنان،
Adeiza Ismail etal	خانه‌های مقاوم، درختان اقتصادی، برخورد فیزیکی و اعمال خرابکارانه، امنیت
Mehanna & Mehanna	فضای خوب شهری، حس مکان، مشارکت، استفاده از فضا، روابط بین فضاهای شهری مختلف، تنوع حمل‌ونقل عمومی، دید از بیرون، سایه‌اندازی، نظافت و تمیزی، امنیت، تأثیر مثبت، خدمات و فعالیت، مدیریت فضا، همه‌شمولی، فعالیت‌های درونی، روابط و تعاملات اجتماعی، نگهداری از فضا

مرحله پنجم: ترکیب و تحلیل یافته‌های کیفی و دسته‌بندی مفاهیم:

فرا ترکیب می‌تواند با تلفیق گزارش‌های کیفی چندین مطالعه در مورد یک موضوع، دانش موجود را ارتقا دهد و بدین ترتیب، چارچوب گسترده‌تری را برای رویه‌های پژوهشی بر اساس دانش جدید فراهم می‌سازد. برای رسیدن به دانش جدید نیاز به تجزیه و تحلیل و ترکیب مفاهیم پژوهش‌های موردبررسی است. در این مرحله ابتدا

کدگذاری باز انجام می‌شود، سپس کدهای مشابه دسته‌بندی شده و مفاهیم حاصل شدند و در نهایت مقولات اصلی از ترکیب مفاهیم به دست آمد. کدگذاری و استخراج مفاهیم و مقولات بر روی یافته‌های مقالات موردبررسی انجام گرفت، به این معنا که تمامی مفاهیم در پژوهش‌های مختلف دوباره کدگذاری و مقوله‌بندی شدند.

گام ششم: کنترل کیفیت

در ابتدا منابع مورد استفاده در پژوهش به منظور کیفیت مطالعه، به صورت دقیق موردبررسی قرار گرفتند. بدین صورت که خود منابع دارای روایی هستند. سپس مسیر تحقیق از ابتدا تا کدگذاری بار دیگر موردبررسی قرار گرفت. همچنین از ابزارهای مناسب جهت ارزیابی مقالات استفاده شده است. بدین صورت با استفاده از فیلتر ابزار casp گذرانده شد و مقالاتی که امتیاز بیشتر از ۳۱ را کسب کردند، باقی ماندند. بدین ترتیب از ابتدا و به صورت رفت و برگشتی کدگذاری‌ها مجدداً مورد بازبینی و مقایسه صاحب نظران قرار گرفت و گروهی از خبرگان (اساتید هیئت علمی گروه شهرسازی و دانشجویان دکتری دانشگاه علامه طباطبائی) برای تأیید کدهای استخراجی و دسته‌بندی آن‌ها استفاده شده است. مجموع این فعالیت‌ها جهت کنترل کیفیت یافته‌های پژوهش است. به لحاظ تحلیل محتوا نیز تعداد بالای تکرار موضوعات اشاره شده در منابع مختلف، نشانگر اهمیت آن‌ها مؤلفه‌های مکان‌سازی سکونتگاه‌های غیررسمی بر اساس نظرات سایر محققان بوده است.

مرحله هفتم: ارائه یافته‌ها

در آخرین مرحله از تحلیل فراترکیب، نتایج حاصل و الگوی استخراج شده ارائه می‌شود. نتایج حاصل و الگوی استخراج شده ارائه می‌شود. پس از استخراج مهم‌ترین شاخص‌ها، ابعاد و مؤلفه‌های مکان‌سازی در فضاهای شهری مناطق مسکونی غیررسمی بر اساس کدگذاری در ۴ مقوله کالبدی (۹)، اجتماعی (۱۱)، مدیریتی (۳) و اقتصادی (۲) به ترتیب به عنوان مهم‌ترین ابعاد مکان‌سازی شناخته شدند. در این مرحله الگوی پژوهشی به دست

شناسایی مؤلفه‌ها و چالش‌های مکان‌سازی جهت توسعه فضاهای...؛ محمدی ششکل و شیخی | ۲۳

آمده در سطح مقولات و با گسترش در سطح زیر مقوله ارائه می‌شود. در جدول ۴ مقولات، زیر مقولات، کدها و فراوانی هر یک از مقولات استخراج شده است.

جدول ۵: شناسایی مقوله، زیر مقولات و کدهای مکان‌سازی

مقولات (مؤلفه)	زیر مقولات	کد	فراوانی
کالبدی	دسترسی فضا به حمل‌ونقل عمومی	دسترسی راحت به حمل‌ونقل عمومی	۱
		کیفیت حمل‌ونقل عمومی	۱
		فراوانی حمل‌ونقل عمومی	۱
		تنوع ایستگاه‌ها و توزیع ایستگاه‌ها	۱
		تنوع حمل‌ونقل عمومی	۱
	دسترسی به فضاهای عمومی	دسترسی فیزیکی	۱
		دسترس‌پذیری	۲
		شبکه معابر	۱
		شبکه دسترسی شبکه رسمی	۱
	منظر شهری	ویژگی‌های زیباشناختی	۲
		عناصر شاخص	۱
		دید و منظر	۱
		زیباسازی منظر	۱
	خدمات و تسهیلات	تأسیسات و تجهیزات	۲
		خدمات تجاری	۲
		خدمات فرهنگی و مذهبی	۱
		خدمات بهداشت و درمان	۳
		تفریحات و سرگرمی‌ها	۲
		دسترسی به خدمات رفاه عمومی	۲
		سرانه آموزشی	۲
		سرانه بهداشتی	۱
		پارک	۱
		فضاهای عمومی	۱
		خدمات اساسی	۱
		خدمات مراقبت بهداشتی	۱

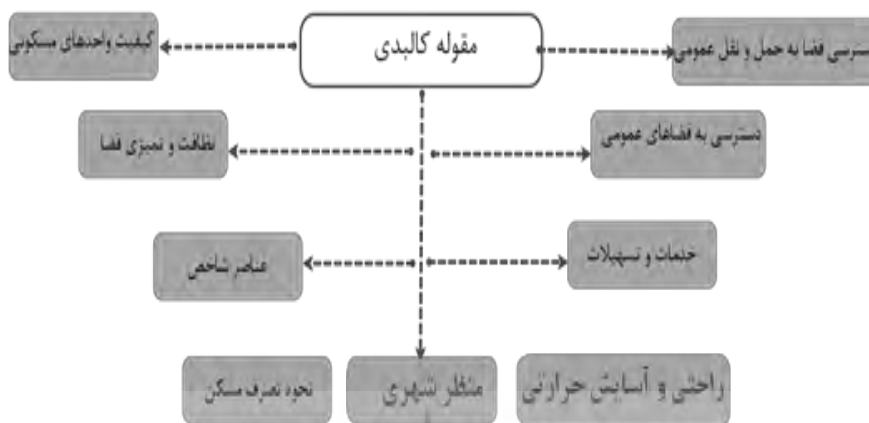
مقولات (مؤلفه)	زیر مقولات	کد	فراوانی
		خدمات و امکانات ورزشی	۱
		اختلاط کاربری	۲
	راحتی و آسایش حرارتی	سایه‌اندازی	۱
		درختان اقتصادی	۱
		نور خورشید	۱
	نحوه تصرف مسکن	مالکیت مسکن	۳
		نحوه ساخت مسکن	۱
		نحوه تصرف زمین	۲
	کیفیت واحدهای مسکونی	خانه‌های مقاوم	۱
		تنوع مسکن	۱
		سبک معماری	۱
		مقاومت مصالح، حجم و اندازه ساختمان	۲
		نحوه ساخت مسکن	۱
		کیفیت ابنیه	۱
		وضعیت مسکن	۱
	نظافت و تمیزی فضا	وضعیت زیست‌محیطی	۱
		جانوران موذی و بو	۱
		وضعیت دفع زباله و فاضلاب	۱
		وضعیت مدیریت زباله	۱
		تمیزی خیابان	۱
		نظافت و تمیزی فضا	۱
		عناصر شاخص فرهنگی	۲
اقتصادی	بهبود وضعیت اقتصادی خانوار	اشتغال	۲
		بارتکفل	۱
		میزان درآمد	۲
		نرخ بیکاری	۱
	وضعیت قیمت زمین و	هزینه اجاره‌بها	۱

مقولات (مؤلفه)	زیر مقولات	کد	فراوانی
	ساختمان	ارزش زمین و مسکن	۲
اجتماعی	تراکم جمعیتی	تراکم جمعیتی	۲
	جمعیت جوان	جمعیت جوان	۲
	همه شمولی	همه شمولی	۲
	وضعیت قومیتی	وضعیت اجتماعی	۱
		تنوع قومی	۱
		شکل دادن به معانی قومی-فرهنگی مکان	۱
	روابط و تعاملات اجتماعی	روابط و تعاملات اجتماعی	۳
		میزان ارتباط و تعامل ساکنان	۱
	مشارکت شهروندان	میزان مشارکت در اجتماعات محلی و تشکل‌های مردمی	۱
		وضعیت مشارکت ساکنان	۲
	رضایت از محل سکونت	میزان رضایت ساکنان	۱
		رضایت از محیط	۱
	امنیت فردی	نظارت	۱
		میزان اعتماد ساکنان	۱
		وضعیت امنیت	۳
		امنیت فردی	۱
		ایمنی و امنیت	۱
	تنوع مذهبی	تنوع قومی	۱
		مذهب و فعالیت‌های مذهبی	۱
		شکل دادن به معانی قومی-فرهنگی مکان	۱
	آسیب‌های اجتماعی	اعمال خرابکارانه،	۱
		انزوای اجتماعی	۱
		ناهنجاری اجتماعی	۱
		آسیب و مشکلات اجتماعی	۱
		بازسازی معنای متضاد فضا	۱
		مهاجرین	۳
		پاسخگویی به نیاز افراد مختلف	۱
	کنش پذیری و کارکرد		

مقولات (مؤلفه)	زیر مقولات	کد	فراوانی
	پذیری	فعالیت‌های اجتماعی	۱
مدیریتی	وضعیت قوانین و مقررات	وضعیت قوانین	۱
		رسمی بودن یا نبودن	۱
		مدیریت فضا	۲
	مدیریت فضا	مدیریت معنای فضا در روابط قدرت	۱
		هماهنگی بین دولت و جامعه	۱
		کیفیت عملکرد مدیریت شهری	۱
	رابطه بین مردم و مدیریت شهری	تمایل به مشارکت	۲
		میزان اعتماد ساکنان	۲

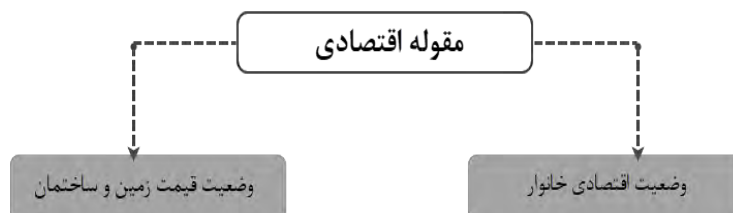
مقوله کالبدی به جنبه‌های فیزیکی و ساختاری سکونتگاه‌ها اشاره دارد و شامل ۹ زیرمقوله، دسترسی فضا به حمل و نقل عمومی، دسترسی به فضای عمومی، منظر شهری، خدمات و تسهیلات، راحتی و آسایش حرارتی، نحوه تصرف مسکن، کیفیت واحدهای مسکونی، نظافت و تمیزی فضا، عناصر شاخص است. در سکونتگاه‌های غیررسمی، دسترسی به حمل و نقل عمومی و خدمات و تسهیلات و... از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. دسترسی راحت، کیفیت بالا و فراوانی مناسب حمل و نقل عمومی و تسهیلات می‌تواند نقش مهمی در بهبود شرایط زندگی ساکنان ایفا کند. توزیع مناسب ایستگاه‌ها نیز می‌تواند به کاهش زمان و هزینه‌های جابه‌جایی کمک کند.

شکل ۵: زیر مقولات مؤلفه کالبدی مکان سازی خاک سفید

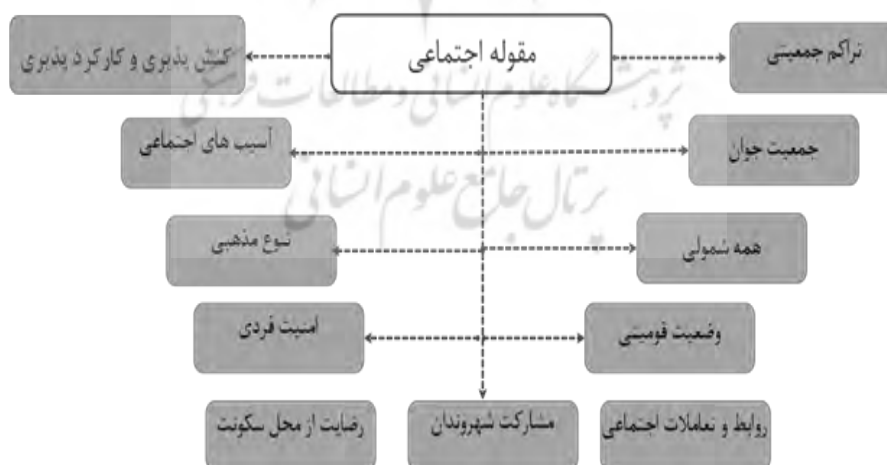
دومین مقوله اقتصادی است وضعیت اقتصادی خانوارها نقش بسزایی در تعیین کیفیت زندگی، توانایی خرید مسکن و دسترسی به نیازهای اساسی دارد. مقوله اقتصادی به جنبه‌های مالی و اقتصادی زندگی ساکنان اشاره دارد و شامل ۲ زیرمقوله، خانوار و وضعیت اقتصادی، وضعیت قیمت زمین و ساختمان است. قیمت بالای زمین و ساختمان خود یکی از عواملی است که باعث کاهش دسترسی به مسکن مناسب برای خانوارها شود. در مناطقی که قیمت‌ها بالاست، خانوارهای کم‌درآمد، مجبور به سکونت در مناطق حاشیه‌ای یا خانه‌های غیراستاندارد شوند. این مسئله سبب سکونتگاه غیررسمی می‌شود.

شکل ۶: زیر مقولات مؤلفه اقتصادی مکان سازی خاک سفید

سومین مقوله اجتماعی است، مقوله اجتماعی به جنبه‌های مرتبط با جامعه و فرهنگ ساکنان اشاره دارد. تراکم جمعیتی، جمعیت جوان، همه‌شمولی، وضعیت قومی، روابط و تعاملات اجتماعی، مشارکت شهروندان، رضایت از محل سکونت، امنیت فردی، تنوع مذهبی، آسیب‌های اجتماعی، کنش‌پذیری و کارکردپذیری از جمله زیر مقولات مقوله اجتماعی هستند. زیرمقوله‌های مختلف اجتماعی به تقویت همبستگی و انسجام اجتماعی در سکونتگاه‌ها کمک می‌کنند. روابط و تعاملات اجتماعی مثبت و مشارکت فعال شهروندان نیز سبب ایجاد یک جامعه منسجم و حمایت‌کننده می‌شود.

شکل ۷: زیر مقولات مؤلفه اجتماعی مکان سازی خاک سفید

چهارمین مقوله مدیریتی است که اشاره به جنبه‌های مدیریتی و حکمرانی در سکونتگاه‌ها دارد، بنابراین از طریق مدیریت و حکمرانی خوب می‌توان مکان‌سازی مناسب انجام داد و در نهایت به جامعه‌ای با کیفیت زندگی بالا و بهبود شرایط زندگی ساکنان دست یافت. زیر مقوله وضعیت قوانین و مقررات، مدیریت فضا، رابطه بین مردم و مدیریت شهری زیر مقولات مقوله مدیریتی است.

شکل ۸: زیر مقولات مؤلفه مدیریتی مکان‌سازی خاک سفید

برای مکان‌سازی در مناطق مسکونی غیررسمی لازم است که چهار بعد کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و مدیریتی به صورت یکپارچه در نظر گرفته شود و از اقدامات جزیره‌ای و بخشی خودداری شود و رویکردهای همه‌جانبه و یکپارچه در نظر گرفته شود. تمامی ابعاد و مؤلفه‌های مکان‌سازی در هماهنگی و ارتباط با یکدیگر معنا پیدا می‌کند. به عبارت دیگر ابعاد و مؤلفه‌های مکان‌سازی به مثال حلقه‌های زنجیری هستند که فقدان هر کدام سبب از هم گسست تمامیت آن خواهد شد. ارتباط دوسویه و مستقیمی بین مکان‌سازی و کیفیت زندگی وجود دارد. این تحقیق استفاده از رویکرد مکان‌سازی را در توسعه فضاهای شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی توصیه کرده است. این یک رویکرد ضروری است؛ زیرا به دارایی‌ها و مهارت‌های جامعه بستگی دارد. در نتیجه، کمک به درک بهتر این مناطق و در نتیجه پروژه‌های توسعه می‌تواند اهداف خود را به درستی انجام دهد. در ادامه، به بررسی و شناسایی چالش‌های مکان‌سازی در سکونتگاه‌های غیررسمی می‌پردازیم تا به سؤال دوم تحقیق پاسخ دهیم.

۲- شناسایی چالش‌های فرآیند مکان‌سازی^۱ سکونتگاه غیررسمی

مکان‌سازی یک ابزار طراحی شهری است. نمی‌توان آن را به‌عنوان یک مدل واحد تعمیم داد تا در همه مکان‌ها و برای همه مناطق اعمال شود، زیرا هر محله و خیابان در یک شهر متفاوت است و نیاز به رویکرد خاص خود دارد. جهت شناسایی چالش‌های سکونتگاه محله خاک سفید و ارائه راهکارهای مکان‌سازی جهت ارتقای کیفیت فضای شهری در پارک گلشن محله خاک سفید از طریق جامعه پژوهش حاضر که شامل اساتید دانشگاه بالآخر اساتید و طراحان شهری و متخصصان در حوزه دفاتر تسهیلگری است، استفاده شد. نمونه‌گیری به‌صورت هدفمند از نوع گلوله‌برفی انجام شد. تعداد افراد نمونه با توجه به رسیدن به اشباع نظری داده‌ها ۱۵ نفر از متخصصان بودند. در این پژوهش برای گردآوری داده‌ها علاوه بر حضور در محله و عکس‌برداری و صحبت و گفتگو با ساکنان از مصاحبه‌های عمیق و نیمه‌ساختاریافته استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از تحلیل مضمون یا مبتنی بر تم با کمک نرم‌افزار تحلیل داده‌های کیفی مکس کیودا (MAXQDA) نسخه ۲۰۲۰ استفاده شد.

پس از تحلیل داده‌ها و کدگذاری مصاحبه انجام شده برای رسیدن به بهترین مضامین، دلیل چالش‌های مکان‌سازی در سکونتگاه‌ها در چهار مقوله اصلی عوامل (۱) مدیریتی و نهادی، (۲) اجتماعی و فرهنگی، (۳) کالبدی و (۴) اقتصادی دسته‌بندی شدند و تم‌ها و مضامین مربوط به هر مقوله در جدول‌های زیر به تفکیک ارائه شد. یکی از مقوله‌های اساسی در چالش‌های مکان‌سازی سکونتگاه، مدیریتی و نهادی است. این مقوله شامل مضامینی است که در زیر به‌صورت فهرست‌وار ذکر شده است و میزان فراوانی هر کدام از مقوله‌ها از نظر متخصصان مشخص شده است.

1. The challenge of place making

مقوله ۱: چالش‌های مدیریتی و نهادی:

۱. نبود مدیریت شهری یکپارچه: برخی متخصصان تأکید دارند که نبود مدیریت یکپارچه شهری در ایران باعث چالش‌هایی اساسی در مکان‌سازی می‌شود. طبق این دیدگاه، سیستم مدیریت شهری به سه مدار اصلی شامل قلمرو، عملکرد و مدیریت نیاز دارد تا به‌طور یکپارچه عمل کند. با این حال، سیاست‌گذاری‌های بالا به پایین، بدون توجه به نیازسنجی‌های علمی و کارشناسی، سبب ناکامی برنامه‌ریزی و بهبودهای محلی شده است. به گفته یکی از متخصصان، مداخلات بازآفرینی بدون مبنای علمی و بیشتر سلیقه‌ای انجام می‌شود و فاقد ضمانت اجرایی است.

۲. عدم هماهنگی بین بخشی، ضعف برنامه‌ریزی و رانت‌خواری: یکی دیگر از چالش‌های کلیدی در مکان‌سازی در محله خاک سفید عدم هماهنگی‌های بین‌بخشی میان شهرداری و دیگر سازمان‌های دولتی و غیردولتی است. عدم توافق و هماهنگی بین این بخش‌ها، نبود تفاهم‌نامه‌های همکاری و نبود کار تیمی منسجم، موجب اقدامات موازی و عدم انسجام در فرآیند مکان‌سازی شده است. افزون بر این، ضعف در برنامه‌ریزی طولانی‌مدت و استفاده از رویکردهای یکسان و دستوری برای تمامی مناطق، برنامه‌ریزی را به مسیری بوروکراتیک و ناکارآمد هدایت کرده است. این رویکردها به ندرت تفاوت‌های اجتماعی و اقتصادی مناطق مختلف را در نظر می‌گیرند و در نتیجه مکان‌سازی محلی با مشکلاتی مواجه می‌شود. همچنین مسئله رانت‌خواری و سوءاستفاده برخی مدیران از بودجه‌های دولتی، به‌ویژه در شهرداری‌ها، به عنوان یکی از مسائل سرکش^۱ در این حوزه مطرح شده است.

۳. چالش‌های فرایند تصمیم‌گیری و نمایشی بودن مکان‌سازی: یکی دیگر از مشکلات مدیریتی که متخصصان به آن اشاره می‌کنند، ارائه تصویری ویتروینی از مکان‌سازی بدون توجه به مسائل اصلی محله است. به گفته این متخصصان، فرایند تصمیم‌گیری از بالا به پایین بوده و عدم مشورت با ساکنین باعث نادیده گرفتن مشکلات واقعی و ترجیحات

7. (wicked problems)

جامعه می‌شود. این امر منجر به ایجاد طرح‌هایی می‌شود که با خواسته‌ها و نیازهای واقعی مردم هم‌خوانی ندارد.

۴. چالش‌های تسهیل‌گری در مکان‌سازی: در بخش دیگری از این مصاحبه‌ها، مشکلات تسهیل‌گری در مکان‌سازی بررسی شده است. فقدان اعتماد مردم به مدیران شهری، نبود دانش و تخصص در میان مدیران، تناقض منافع ذی‌نفعان و زمان‌بر بودن فرآیند مکان‌سازی، به‌عنوان موانع اصلی در سکونتگاه‌های غیررسمی شناخته شده‌اند. به گفته متخصصان، عدم اعتماد به مدیران منجر به کاهش مشارکت عمومی و نهادی شده و ایده‌های جدید مکان‌سازی در جامعه به‌خوبی درک نمی‌شوند. همچنین، زمان‌بر بودن فرآیند مکان‌سازی با انتظار زودبازدهی مدیریت شهری تناقض دارد که درنهایت موجب بی‌اعتمادی نسبت به این طرح‌ها می‌شود.

۵. مکان‌سازی و روابط قدرت: درنهایت، یکی از متخصصان به نقش قدرت در فرآیند مکان‌سازی اشاره می‌کند. از دیدگاه او، اولویت‌های قدرتمندان و تضاد منافع آن‌ها بر روند مکان‌سازی در سکونتگاه‌های غیررسمی تأثیرگذار است و تعیین‌کننده جهت‌گیری‌های این فرآیند می‌شود. این موضوع نشان می‌دهد که مکان‌سازی در این مناطق به‌جای تکیه بر نیازهای واقعی مردم، بیشتر تحت تأثیر روابط قدرت قرار می‌گیرد.

جدول ۶: مقوله مدیریتی و نهادی مصاحبه‌های انجام‌شده

مقوله	متن مصاحبه (نکات کلیدی)	کدها	فراوانی
مدیریتی و نهادی	در مدیریت یکپارچه شهری باید مدارهای شهری سه‌گانه اعم از قلمرو، عملکرد و مدیریت به‌طور یکپارچه برقرار باشند اما در تهران سیاست‌گذاری‌های متمرکز و از بالا به پایین و جانبدارانه و عدم توجه به نیازسنجی علمی و کارشناسی شده از شهروندان و برنامه‌ریزی بر اساس این نیازها انجام نمی‌شود. مداخلات بازآفرینی اکثراً سلیقه‌ای و بدون ضمانت است.	نبود مدیریت یکپارچه شهری	۱
	بین شهرداری و سایر بخش‌ها در دولت، تفاهم و توافق برای یکپارچه‌سازی اقدامات در سطح منطقه شهری ایجاد	عدم هماهنگی‌های بین بخشی	۱

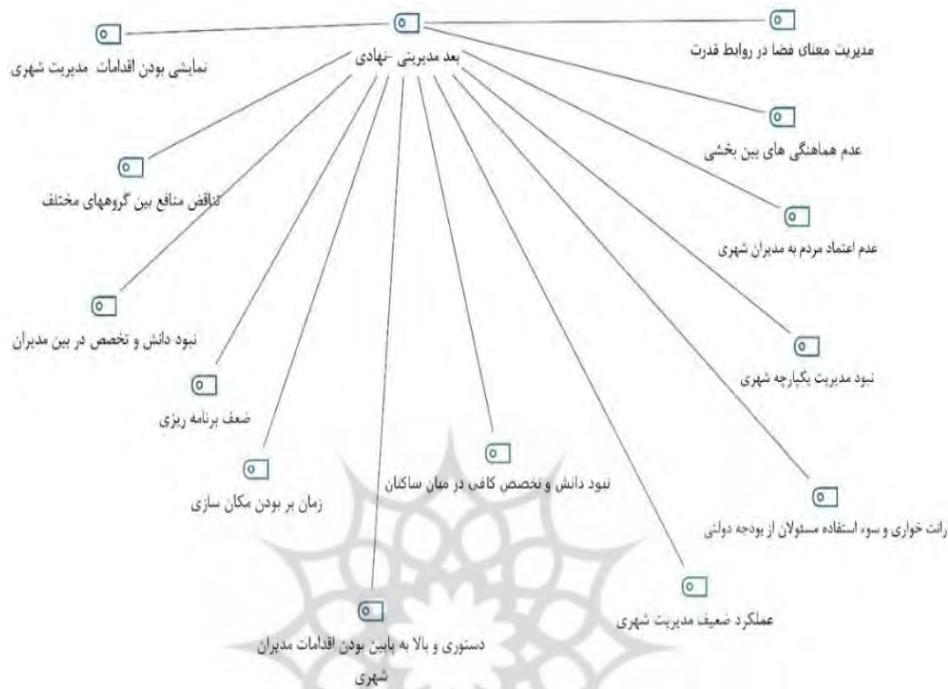
مقوله	متن مصاحبه (نکات کلیدی)	کدها	فراوانی
	نشده است. بدین ترتیب نبود تفاهم‌نامه‌های همکاری بین سازمان‌های دولتی و غیردولتی و خصوصی فعال در سطح شهر تهران با شهرداری و نیز ضعف همکاری تیمی درون شهرداری که منجر به انجام کارهای موازی به‌وسیله دیگر ادارات در شهرداری می‌شود.		
	پرداختن به مسئله شهر به دلیل پیچیدگی و تنوع و تکثر فراران همواره مسئله مهمی است و یکپارچگی باید چه در سطح افقی که بین کنشگران، سازمان‌ها، نهادها و مؤسسات محلی در نظر گرفته شود باید در سطح عمودی نیز دیده شود که شامل سطح ملی و منطقه‌ای و شهری و روستایی می‌باشد. متأسفانه عدم وجود برنامه‌ریزی مدون طولانی‌مدت وجود ندارد. برنامه‌ریزی یکسان برای تمامی مناطق و دادن یک راهکار یکنواخت و دستوری بدون در نظر گرفتن شرایط اجتماعی و اقتصادی هر منطقه و تفاوت در شاخص‌های هر منطقه، ضعف نظام برنامه‌ریزی بوده و درواقع برنامه‌ریز نقش تکنسین را ایفا می‌کند با ارائه شرح خدمات یکسان و استاندارد و جهان‌شمول بر اساس بروکراسی‌های اداری	ضعف برنامه‌ریزی	۲
	وجود مسائل سرکش در برخی از وظایف تخصیص‌یافته در مدیریت شهری مانند پیمانکاران متعدد برای خدمات متنوع در سطح شهر سبب مشکلات رانتهی بال‌اخص در بحث مکان‌سازی شده است.	رانته‌خواری و سوءاستفاده مسئولان از بودجه دولتی	۱
	عدم روراستی و صادق بودن و ارائه تصویری ویرینی از مکان‌سازی محله که سبب فراموشی مشکلات اصلی در محله خواهد شد.	نمایشی بودن اقدامات مدیریت شهری	۱
	بالا به پایین بودن در فرایند تصمیم‌گیری و عدم توجه به نیاز آن‌ها و مشورت با آن‌ها به‌عنوان ساکنین این سکونتگاه یکی از مشکلات مدیریتی در بحث مکان‌سازی می‌باشد.	دستوری و بالا به پایین بودن اقدامات مدیران شهری	۱
	نبود اعتماد در محله سبب مشارکت ضعیف ساکنان و مردم و نهادها خواهد شد.	عدم اعتماد مردم به مدیران شهری	۳
	جدید بودن ایده مکان‌سازی و عدم درک درست آن (مثلاً آسفالت کردن رو هم مردم می‌فهمند هم مسئولین) ولی مکان‌سازی را خیر ...	نبود دانش و تخصص در بین مدیران	۳
	زمان‌بر بودن مکان‌سازی در مقابل انتظار زودبازده بودن آن	زمان‌بر بودن مکان	۱

مقوله	متن مصاحبه (نکات کلیدی)	کدها	فراوانی
	توسط مدیریت شهری یکی از مشکلات مکان سازی محسوب خواهد شد.	سازی	
	احتمال تناقض بین خواسته‌های مدیران شهری و مردم وجود دارد و تسهیلگران باید خواسته و مشکلات اصلی را شناسایی کنند و در جهت رفع آن گام بردارند.	تناقض منافع بین گروه‌های مختلف	۲
	یکی از مشکلات سکونتگاه‌های غیررسمی نبود زیرساخت مناسب در محله است که این خود نشان‌دهنده عملکرد ضعیف مدیریت شهری می‌باشد.	عملکرد ضعیف مدیریت شهری	۱
	متأسفانه خیلی از ساکنان در ارتباط با دانش مکان سازی و مجموعه خدمات آن‌ها بی‌اطلاع هستند بدین ترتیب، با تبلیغات بیشتر و بهتر و از طریق بروشور و تراکت در منازل می‌توان اطلاع‌رسانی ایجاد کرد.	نبود دانش و تخصص در بین ساکنان	۱
	در سکونتگاه‌های غیررسمی و در فضاهای این‌چنینی به دلیل تضاد در اولویت‌های منافع هر آن‌کس که دارای قدرت بالاتر باشد بدین ترتیب بر اساس نظرات او سمت‌وسوی مکان سازی حرکت خواهد کرد نه صرفاً بر اساس مشکلات واقعی مردم	مدیریت معنای فضا در روابط قدرت	۱
۱ مقوله	-	۱۳ کد	۱۹ فراوانی

مأخذ: نگارندگان

در شکل ۹ زیر نمونه کدهای مقوله مدیریتی-نهادی برگرفته‌شده از متن مصاحبه‌ها و خروجی نرم‌افزار مکس کیودا نشان داده شده است.

شکل ۹: کدهای مقوله مدیریتی-نهادی

مقوله ۲: چالش‌های اجتماعی-فرهنگی:

یکی از مقوله‌های اساسی در چالش‌های مکان‌سازی سکونتگاه، اجتماعی-فرهنگی است. این مقوله شامل مضامینی است که در زیر به صورت فهرست‌وار ذکر شده است و میزان فراوانی هر کدام از مقوله‌ها از نظر متخصصان مشخص شده است.

۱. بزهکاری و مشاغل نامتعارف: از دیدگاه برخی متخصصان، وجود شغل‌های نامتعارف و بزهکاری در سکونتگاه‌های غیررسمی، موجب ترس ساکنان از مشارکت در فرآیند مکان‌سازی می‌شود. این بزهکاری‌ها به عنوان مانعی جدی در دستیابی به فضاهای عمومی سالم و امن شناخته می‌شود، چراکه سبب کاهش احساس امنیت و تمایل به حضور در فضاهای عمومی می‌گردد.

۲. عدم انسجام اجتماعی: نبود یکپارچگی میان ساکنان و توجه بیش از حد به مسائل فردی و شخصی در مقایسه با مشکلات کلی محله، از دیگر موانع مهم در پیشبرد مکان‌سازی محسوب می‌شود. به گفته متخصصان، ساکنان بیشتر به مشکلات شخصی و نیازهای خاص خود در کوچه‌ها توجه دارند و این امر سبب تضعیف رویکرد جمعی و هم‌افزایی لازم برای مکان‌سازی می‌شود.

۳. حفظ دستاوردها از امیال و دستاوردهای مختلف: اختلاف در اولویت‌بندی مشکلات میان ساکنان، مردم و مدیریت شهری نیز مانعی اساسی در مکان‌سازی است. از نظر یکی از متخصصان، مدیریت باید به مشکلات واقعی مردم توجه کند و به‌طور شفاف اولویت‌های آن‌ها را در برنامه‌ریزی لحاظ کند تا از تضاد منافع جلوگیری شود.

۴. بحران هویتی و انگ اجتماعی: بحران هویتی و انگ اجتماعی از مشکلات اساسی در سکونتگاه‌های غیررسمی است. به گفته متخصصان، فعالیت‌های غیرقانونی و حضور افراد با انگ‌های اجتماعی خاص، مانند فعالیت قاچاق مواد مخدر، مانع از پذیرفته شدن این محله‌ها در سطح شهر می‌شود. این بحران هویتی سبب می‌شود تا محله نتواند با شهر اصلی پیوند مناسبی برقرار کند و از لحاظ هویتی و اجتماعی به انزوا کشیده شود.

۵. عدم امنیت اجتماعی: نبود امنیت به‌ویژه به دلیل حضور معتادان در محله‌های غیررسمی، یکی دیگر از مشکلات عمده در مکان‌سازی است. متخصصان تأکید دارند که مکان‌سازی مناسب و ایجاد فضاهای ایمن و پایدار می‌تواند به بهبود امنیت اجتماعی در این سکونتگاه‌ها کمک کند و به کاهش حضور افراد بزهکار منجر شود.

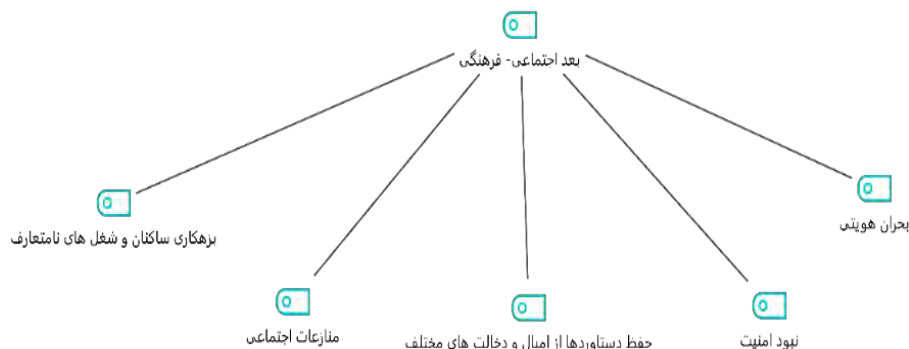
جدول ۷. چالش‌های اجتماعی - فرهنگی محله خاک سفید

مقوله	متن کلیدی	کد	فراوانی
اجتماعی - فرهنگی	وجود شغل‌های نامتعارف یکی از مسائلی است که سبب ترس از مشارکت در مکان‌سازی به دلیل بزهکاری‌های مختلف ساکنان خواهد شد.	بزهکاری ساکنان و شغل‌های نامتعارف	۱

مقوله	متن کلیدی	کد	فراوانی
	عدم یکپارچگی و یکدستی بین ساکنان محله در جهت ورود به بحث مکان‌سازی و هرکدام مشکلات شخصی کوچه خودشان را مدنظر قرار می‌دهند.	منازعات اجتماعی	۱
	تفاوت در اولویت‌بندی مشکلات از نظر ساکنان، مردم و مدیریت شهری یکی از مشکلاتی است که در بحث مکان‌سازی وجود دارد و باید مدیریت درست در رابطه با مشکلات واقعی مردم صورت بگیرد.	حفظ دستاوردها از امیال و دخالت‌های مختلف	۲
	بحران هویتی و انگ اجتماعی به دلیل فعالیت غیرقانونی قاچاق مواد مخدر بالأخص توسط غربتی‌ها از جمله مشکلات اصلی مکان‌سازی در این محله محسوب خواهد شد.	بحران هویتی	۳
	بحران هویت چون محله نمی‌تواند توسط شهر اصلی (مادر) پذیرفته بشود.		
	نبود امنیت به دلیل حضور معتادان در سکونتگاه‌های غیررسمی و از جمله مشکلاتی که باید از طریق مکان‌سازی درست حل و فصل شود.	نبود امنیت	۱
۱ مقوله	-	۵ زیر مقوله	۸ فراوانی

در شکل ۱۰ کدهای مؤلفه اجتماعی-فرهنگی که خروجی نرم‌افزار مکس کیودا است را نشان می‌دهد.

شکل ۱۰: کدهای مقوله اجتماعی-فرهنگی

مقوله ۳: چالش‌های کالبدی:

پایین‌بودن کیفیت خدمات: سبب ایجاد چالش‌هایی در مکان‌سازی سکونتگاه‌های غیررسمی خواهد شد که درواقع استفاده از مصالح نامناسب و قدمت بالای ابنیه در سکونتگاه‌های غیررسمی یکی از مشکلات مکان‌سازی به شمار می‌رود.

جدول ۸: چالش‌های کالبدی محله خاک سفید

مقوله	متن کلیدی	کد	فراوانی
کالبدی	استفاده از مصالح نامناسب و قدمت بالای ابنیه در سکونتگاه‌های غیررسمی یکی از مشکلات مکان‌سازی به شمار می‌رود.	پایین بودن کیفیت خدمات	۱

مقوله ۴: چالش‌های اقتصادی:

یکی از مقوله‌های اساسی در چالش‌های مکان‌سازی سکونتگاه، اقتصادی است. این مقوله شامل مضامینی است که در زیر به‌صورت فهرست‌وار ذکر شده است و میزان فراوانی هر کدام از مقوله‌ها از نظر متخصصان مشخص شده است.

۱. محدودیت‌های مالی در مکان‌سازی: عدم تأمین بودجه کافی یکی دیگر از چالش‌های اقتصادی مکان‌سازی در محلات است. بسیاری از متخصصان بر این باورند که عدم تخصیص منابع مالی پایدار برای حفظ و نگهداری زیرساخت‌ها، موجب شده است که مکان‌سازی در

محلات نتواند به اهداف بلندمدت خود دست یابد. در نتیجه، پروژه‌ها به‌مرور زمان دچار فرسایش شده و به‌علت عدم تأمین مالی لازم برای تعمیرات و نگهداری، توسط ساکنان تخریب می‌شوند.

۲. عدم مشارکت ساکنان: یکی دیگر از موانع مکان‌سازی در محلات، پایین بودن سطح مشارکت ساکنان و عدم اعتماد آن‌ها به مدیران شهری است. بر اساس نظرات کارشناسان، نبود برنامه‌های مشارکتی و شفافیت در فرآیندهای تصمیم‌گیری، از عوامل مؤثر در کاهش اعتماد عمومی به نهادهای شهری به‌شمار می‌رود. در نتیجه، ساکنان به‌جای حمایت از پروژه‌های توسعه و مکان‌سازی، با بی‌توجهی و حتی تخریب به این پروژه‌ها پاسخ می‌دهند. این مسئله به‌ویژه در سکونتگاه‌های غیررسمی شدت بیشتری دارد که در آن، احساس بیگانگی با مدیریت شهری و زیرساخت‌های آن مشاهده می‌شود.

۳. تخریب محله توسط ساکنان: یکی از چالش‌های اصلی در سکونتگاه‌ها و به‌ویژه در محلات غیررسمی و فقیرنشین، تمایل برخی از ساکنان به تخریب محیط‌های پیرامونی خود است. مدیران شهری به این نکته اشاره دارند که این روند، نتیجه‌ی عدم اعتماد به نهادهای شهری و حس عدم تعلق به فضای محله است. ساکنان در چنین مناطقی به دلیل نابرابری‌های اجتماعی و نبود برنامه‌های مشارکتی، احساس می‌کنند که فضاهای عمومی فاقد مالکیت اجتماعی و ارزش حفظ و نگهداری‌اند که منجر به تخریب و عدم توجه به زیرساخت‌های محلی می‌شود.

جدول ۹: چالش‌های اقتصادی محله خاک سفید

مقوله	متن کلیدی	کد	فراوانی
اقتصادی	در صورت مکان‌سازی در محله یکی از چالش‌های پیش رو تأمین هزینه‌ها یا نگهداری و بهره‌برداری می‌باشد که به‌مرور توسط ساکنین تخریب نشود، بنابراین این خود نیز یکی از چالش‌هاست.	عدم تأمین منابع مالی مکان‌سازی	۱
	کمبود بودجه و تناسب ضعیف بودجه تخصیص داده‌شده به نسبت گستردگی خدمات، فضای فیزیکی نامناسب و عدم وجود امکانات و تجهیزات کافی در پارک که		

مقوله	متن کلیدی	کد	فراوانی
۱ مقوله	متناسب با شرایط فیزیکی و روانی جامعه هدف (معلولین و سالمندان و کودکان) باشد، از دیگر موانع است.		
	به دلیل اعتماد پایین مردم به مدیریت شهری مشارکت ساکنان در بحث مکان‌سازی پایین بوده است.	عدم مشارکت ساکنین	۳
	نبود اعتماد در محله سبب مشارکت ضعیف ساکنان و مردم و نهادها خواهد شد.		
	عدم مشارکت مردم با نهادها و پایین بودن اعتماد مردم با مدیریت شهری، علیرغم اقدامات شهرداری خود مردم دست به تخریب محله‌شان می‌زنند بالأخص در سکونتگاه‌های غیررسمی و محلات فقیرنشین که نابرابری‌ها به نسبت بالاتر و بیشتر می‌باشد.	تخریب محله توسط ساکنان	۱
۱ مقوله	-	۳ کد	۵

در شکل زیر مربوط به کدهای مؤلفه (مقوله) اقتصادی است.

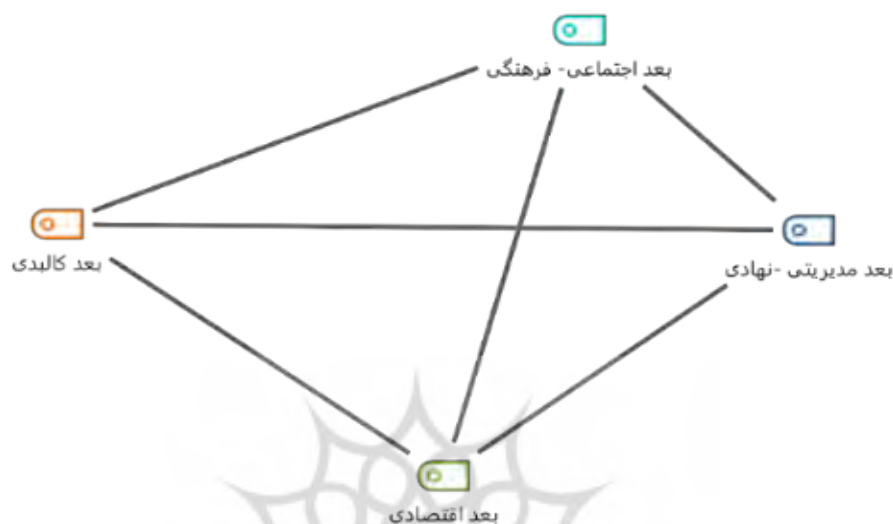
شکل ۱۱: کدهای مقوله اقتصادی

مقوله‌های اصلی:

برآیند نظر مصاحبه‌شوندگان نشان می‌دهد، عامل مدیریتی و نهادی با ۱۳ تا کد و عامل اجتماعی و فرهنگی نیز با ۵ کد و عامل اقتصادی با ۳ کد و عامل کالبدی نیز با یک کد به ترتیب بیشترین تأکید را از نظر متخصصین داشتند.

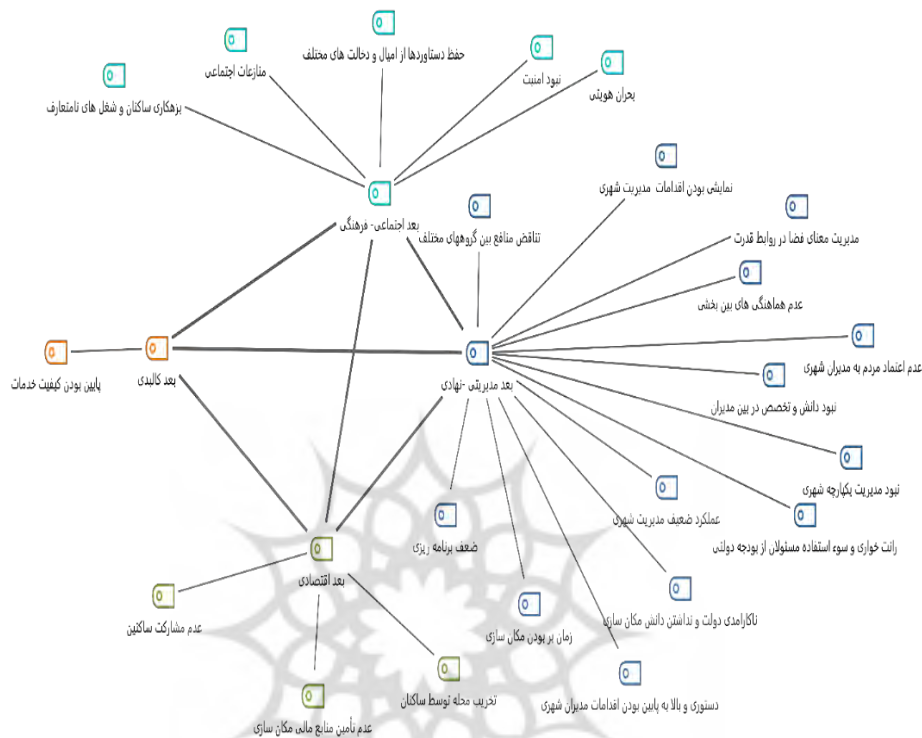
شکل ۱۲: مقوله‌های اصلی تحقیق حاضر

کدها:

بیشترین کد به ترتیب اختصاص دارد به «عدم مشارکت و اعتماد در بین ساکنان» و «نبود دانش و تخصص مدیران شهری» و «تناقض بین ذی‌نفعان و بحران هویتی در محل و تفاوت در اولویت‌ها» و «حفظ دستاوردها از امیال و دخالت‌های مختلف» از جمله کدهایی است که فراوانی بیشتری داشته در نتیجه دارای تأثیر قابل‌قبولی برای شناسایی چالش‌های مکان‌سازی در سکونتگاه غیررسمی محله خاک سفید تهران خواهند بود. نمودار زیر خروجی نهائی هر یک از مقولات و کدها را نشان می‌دهد:

شکل ۱۳: چالش‌های مکان‌سازی محله خاک سفید

بحث و نتیجه‌گیری

فرایند مکان‌سازی به‌عنوان یک ابزار طراحی شهری، فرایندی پیچیده، زمان‌بر و مشارکتی است که نیازمند همکاری و هماهنگی میان ذی‌نفعان مختلف، از جمله ساکنان محله، مدیران شهری، متخصصان و سازمان‌های دولتی و غیردولتی است. این فرایند شامل مراحل مختلفی از جمله گردهم‌آوردن ذی‌نفعان، بررسی زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی و کالبدی، برقراری ارتباط میان نظرات مختلف و ایجاد توافق جمعی برای دستیابی به اهداف مشترک است. با این حال، در سکونتگاه‌های غیررسمی مانند محله خاک سفید تهران، چالش‌های متعددی وجود دارد که فرایند مکان‌سازی را با دشواری‌های جدی مواجه می‌کند. از بررسی یافته‌های پژوهش می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که چالش‌های مکان‌سازی در سکونتگاه غیررسمی

محله خاک سفید در چهار مقوله اصلی مدیریتی-نهادی، اجتماعی-فرهنگی، کالبدی و اقتصادی قابل دسته‌بندی است. در این میان، مسائل مدیریتی-نهادی با ۱۳ کد و بیشترین فراوانی، اصلی‌ترین چالش را تشکیل می‌دهد. در بُعد مدیریتی-نهادی، نبود مدیریت یکپارچه شهری و عدم هماهنگی بین‌بخشی میان سازمان‌های مختلف، منجر به موازی‌کاری و اتلاف منابع شده است. رویکرد بالا به پایین در تصمیم‌گیری‌ها و عدم توجه به نیازسنجی علمی از شهروندان، باعث شده تا مداخلات مکان‌سازی بیشتر جنبه نمایشی و سطحی پیدا کند. همچنین، نبود دانش و تخصص کافی در میان مدیران شهری و تأثیر روابط قدرت بر فرآیند مکان‌سازی، مانع از شکل‌گیری رویکردی علمی و کارشناسی شده است.

در حوزه اجتماعی-فرهنگی، بحران هویتی و انگ اجتماعی ناشی از فعالیت‌های غیرقانونی، عدم انسجام اجتماعی میان ساکنان و نبود امنیت به دلیل حضور افراد بزه‌کار، چالش‌های جدی در مسیر مکان‌سازی ایجاد کرده است. این مسائل سبب شده تا محله نتواند پیوند مناسبی با شهر اصلی برقرار کند و از لحاظ هویتی به انزوا کشیده شود. در بعد اقتصادی، محدودیت‌های مالی و عدم تخصیص منابع پایدار برای حفظ و نگهداری زیرساخت‌ها، مانع از دستیابی به اهداف بلندمدت مکان‌سازی شده است. همچنین، پایین بودن سطح مشارکت ساکنان و عدم اعتماد آن‌ها به مدیران شهری، منجر به بی‌توجهی و حتی تخریب پروژه‌های توسعه‌ای شده است.

در حوزه کالبدی، پایین بودن کیفیت خدمات و استفاده از مصالح نامناسب و قدیمی در ساخت‌وسازها، از جمله چالش‌هایی هستند که کیفیت فضاهای عمومی را تحت تأثیر قرار داده‌اند. این مسائل باعث شده‌اند که فضاهای عمومی در سکونتگاه‌های غیررسمی نتوانند به‌درستی پاسخگوی نیازهای ساکنان باشند و در نتیجه، فرایند مکان‌سازی با دشواری‌های بیشتری مواجه شود.

در نهایت می‌توان گفت که موفقیت فرآیند مکان‌سازی در سکونتگاه‌های غیررسمی، مستلزم اتخاذ رویکردی جامع و یکپارچه است که هم‌زمان به ابعاد مختلف مدیریتی، اجتماعی، اقتصادی و کالبدی توجه داشته باشد. در این میان، تقویت مشارکت و

اعتمادسازی میان ساکنان و مدیران شهری، ارتقای دانش تخصصی مدیران، تقویت هماهنگی بین‌بخشی، بهبود برنامه‌ریزی بلندمدت و کاهش تأثیر روابط قدرت بر فرایند مکان‌سازی، تأمین منابع مالی پایدار و توجه به زمینه‌های اجتماعی-فرهنگی محله از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. همچنین، گذار از رویکردهای دستوری و بالا به پایین به سمت برنامه‌ریزی مشارکتی و توجه به نیازهای واقعی ساکنان، از دیگر اقدامات ضروری هستند می‌تواند به غلبه بر چالش‌های موجود کمک کند.

تعارض منافع

بنا به اظهار نویسندگان، این مقاله تعارض منافع ندارد.

سپاسگزاری

نویسندگان از تمام افرادی که در پاسخ به سؤالات پرسشنامه به آنان کمک کردند کمال تشکر را دارند.

ORCID

Faezeh Mohammadi Sheshkal

 <https://orcid.org/0009-0004-8398-1154>

Mohammad Shaikhi

 <https://orcid.org/0000-0003-2236-2259>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

References

- Abd El Gawad, N. S., Al-Hagla, K. S., & Nassar, D. M. (2019). Place making as an approach to revitalize neglected urban open spaces (NUOS): A case study on Rod El Farag Flyover in Shoubra, Cairo. *Alexandria Engineering Journal*, 58(3), 967-976.
- Alzahrani, A., Borsi, K., & Jarman, D. (2017). Place-making and its implications for social value: A comparison study of two urban squares in London. *Urban Regeneration and Sustainability*, 12(4), 752-762. <https://doi.org/10.2495/URS170641>
- Atkins, S., Lewin, S., Smith, H., Engel, M., Fretheim, A., & Volmink, J. (2008). Conducting a meta-ethnography of qualitative literature: Lessons learnt. *BMC Medical Research Methodology*, 8(1), 21. <https://doi.org/10.1186/1471-2288-8-21>
- Bonakdar, A., & Gharai, F. (2011). Paradigm shifts in urban design principles: From physical, social, and perceptual components to the place-making approach. *Nameh-ye Memari va Shahrsazi*, 3(6). [In Persian]
- Council, M. P. (2008). *A guide to neighborhood placemaking in Chicago*. Project for Public Spaces Inc, Metropolitan Planning Council.
- Davis, M. (2006). *Planet of slums*. London: Verso.
- De Brito, M., & Richards, G. (2017). Events and placemaking. *International Journal of Event and Festival Management*, 8(1), 8-23.
- Ebrahimipour, B., & Ostadi, M. (2021). Explanation of the conceptual-analytical framework of place-making with emphasis on the connection of places in the old and middle context of Mashhad City. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 14(37), 133-149. [In Persian]
- Franck, K., & Stevens, Q. (2006). *Loose space: Possibility and diversity in urban life*. Routledge.
- Gol Faramarzi, A., Hataminejad, H., & Sarvar, R. (2016). The role of people in empowering and improving informal settlements (Case study: Golestan City, Meymantabad Neighborhood on the Shadchai Riverbank). *Third International Conference on Modern Research in Management, Economics, and Humanities*. [In Persian]
- Golkar, K. (2003). From birth to maturity of urban design. *Soffeh Scientific-Research Journal*, 36(13). [In Persian]
- Irandoost, K., Azami, M., & Tavalaei, R. (2014). Indicators for defining and determining informal settlements in Iran. *Urban and Regional Studies and Research*, 6(21), 43-60. [In Persian]

- Ismail, N. A., Aceska, A., & Adu-Ampong, E. A. (2023). "We closed down Mpape on the Judgement Day": Resistance and place-making in urban informal settlements in Abuja, Nigeria. *Urban Forum*, 34(1), 1-17. <https://doi.org/10.1007/s12132-023-09483-1>
- Kamalipour, H. (2020). Improvising places: The fluidity of space in informal settlements. *Sustainability*, 12(6), 2293. <https://doi.org/10.3390/su12062293>
- Kamalipour, H. (2023). Shaping public space in informal settlements: A case study. *Sustainability*, 15(4), 3781.
- Krause, R. (2014). Placemaking in the RhineMain Regionalpark. *Masters program in European Spatial Planning and Regional Development Department of Spatial Planning*.
- Lombard, M. (2014). Constructing ordinary places: Place-making in urban informal settlements in Mexico. *Progress in Planning*, 94, 1-53. <https://doi.org/10.1016/j.progress.2013.05.003>
- Ludvigsen, M. S., Hall, E. O., Meyer, G., Fegran, L., Aagaard, H., & Uhrenfeldt, L. (2016). Using Sandelowski and Barroso's meta-synthesis method in advancing qualitative evidence. *Qualitative Health Research*, 26(3), 329-320. <https://doi.org/10.1177/1049732315569733>
- Mahmoudi, M. (2011). Assessing the quality of the urban environment in District 4 of Tehran Municipality (A comparative study of Narmak and Khak-e Sefid neighborhoods). *Master's Thesis in Geography and Urban Planning*. [In Persian]
- Mahvari, P., Ghalehnoee, M., & Mokhtarzadeh, S. (2020). Assessing the quality of urban space based on place-making criteria with emphasis on accessibility quality; Case study: Atiq Square, Isfahan. *Urban Studies Quarterly*, 9(35), 47-60. [In Persian]
- Mehanna, W., & Mehanna, W. (2023). Place-making as an approach to develop informal housing area's urban spaces. *ACE: Arquitectura, Ciudad y Entorno*.
- Mukhija, V. (2001). Upgrading housing settlements in developing countries: The impact of existing physical conditions. *Cities*, 18(4), 213-222. [https://doi.org/10.1016/S0264-2751\(01\)00013-8](https://doi.org/10.1016/S0264-2751(01)00013-8)
- Mwamba, J. S. (2020). Analysing the sustainability challenges of informal urban settlements: The case of Chibolya in Lusaka, Zambia. *Journal of Sustainable Development*, 13(6), 55.

- Pazhoutan, E. (2017). Women's knowledge and action in place-making: A review of two experiences. *Haft Shahr Journal of Urbanism and Architecture*. [In Persian]
- Pardaraz Consulting Engineers. (2008). *Urban Landscape Plan for West Khak-e Sefid*. Tehran Municipality Renovation Organization. [In Persian]
- Pouyan, S., Tavakolan, A., & Kargar, B. (2022). Evaluating the effectiveness of sustainable urban regeneration programs on improving the quality of life of residents in informal settlements (Case Study: Rasht City). *Human Settlements Planning Studies*, 17(2), 377-390. [In Persian]
- Project for Public Spaces. (2012). *Placemaking and the future of cities*.
- Project for Public Spaces. (2018). *Placemaking—what if we built our cities around places?*
- Shwartz-Ziv, T., & Strier, R. (2022). Place-making: Toward a place-aware community practice agenda. *The British Journal of Social Work*, 52(1), 61-78. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab186>
- Singh, H. (2024). Visual impressions and interventions in non-place spaces within Maqboolpura: A case study of an informal settlement in Amritsar. *ShodhKosh: Journal of Visual and Performing Arts*, 5(1), 1153-1135. <https://doi.org/10.29121/shodhkosh.v5.i1.2024.998>
- Suhartini, N., & Jones, P. (2023). Informality and responding to the challenges of informal settlements. In *Beyond the informal: Understanding self-organized kampungs in Indonesia* (pp. 17-36). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-78971-9_2
- UN-HABITAT. (2006). *The state of the world's cities report 2006/2007: The millennium development goals and urban sustainability*. Nairobi: United Nations Human Settlements Programme.
- UN-Habitat. (2008). *The State of the World's Cities Report 2008/2009: Harmonious cities*. Nairobi: United Nations Human Settlements Programme.
- UN-HABITAT. (2010). *State of the world's cities 2010/2011: Bridging the urban divide*. London: Earthscan Publications Ltd. <https://doi.org/10.4324/9781849774864>
- UN-HABITAT. (2016). *Sustainable urban development and Agenda 2030: UN-HABITAT's programme framework. Participatory Slum Upgrading Programme transforming the lives of one billion slum dwellers*. Nairobi. https://www.mypsup.org/library_files/downloads/SDGs and PSUP.pdf

- UN-HABITAT. (n.d.). *The Participatory Slum Upgrading Programme (PSUP)*. Retrieved from <https://unhabitat.org/programme/the-participatory-slum-upgrading-programme-psup>
- Wyckoff, M. A. (2014). Definition of placemaking: Four different types. *Planning & Zoning News*, 32(3), 1.

استناد به این مقاله: محمدی ششکل، فائزه و شیخی، محمد. (۱۴۰۴). شناسایی مؤلفه‌ها و چالش‌های مکان‌سازی جهت توسعه فضاهای شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی (بوستان گلشن محله خاک سفید تهران)، فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای، ۱۰(۳۲)، ۴۸-۱.

Urban and Regional Development Planning is licensed under a
...Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License